

”Det blir moment 22, det klaffar ju inte någonstans.”

- Socialsekreterares syn på arbetet med ekonomiskt bistånd och missbruksproblematik.

Lina Andersson och Malin Wallin

2018

Examensarbete, Grundnivå (kandidatexamen), 15hp
Socialt arbete
Socionomprogrammet

Handledare: Päivi Turunen
Examinator: Pär Grell

Abstract

Title: “It’s a catch-22 situation, nothings really works” – social workers approach to economic support and substance abuse in municipal social services in Sweden

This study aims to investigate economic support carried out by social workers within municipal social services and how they deal with clients who need both economic support and are substance abusers. We made six semi-structured interviews in two municipalities. They were analysed by means of content analysis, system theory and self-determination theory (SDT) and in accordance with professional ethics. Our results show that the social workers face problems in planning and assessment concerning these clients, especially because of social exclusion at the labour market. Leave only one way to re-entrance in society, voluntarily addiction treatment. The social workers are torn between the purpose of control in their investigation and how to support their clients, causing troublesome dilemmas in their profession. These clients are made visible as a vulnerable sub-group of clients in a welfare system built on activity. Motivation and cooperation with other organisations is the key to make change. Our study intends to promote development of both theoretical and practical knowledge in the field.

Keywords: Economic support, substance abuse, system theory, professional ethics, self-determination theory.

Sammanfattning

Syftet med denna kvalitativa studie var att undersöka hur socialsekreterare på försörjningsstödsenheter arbetar med klienter som har missbruksproblematik, vilka dilemman som kan uppstå i det arbetet och hur socialsekreterarna hanterar dessa dilemman. I studien genomfördes sex halvstrukturerade intervjuer med informanter från två kommuner. Empirin analyserades utifrån systemteori, professionsetik och självbestämmandeteorin (SDT). Resultatet visade att socialsekreterarna upplevde denna klientgrupp som svårplanerad och svårbedömd då de flesta dörrar i samhället är stängda vid missbruksproblematik. Drogfrihet blir en förutsättning för att kunna komma framåt, vilket blir etiskt och juridiskt problematiskt då behandling bygger på frivillighet. Krav på aktivering från klienten gör att socialsekreterarna slits mellan utredningens kontrollfunktion och det sociala arbetets stödfunktion. Motivation och samverkan med andra aktörer är vägledande för att komma framåt. Vår studie ämnar bidra med teoretisk och praktisk kunskap på fältet avseende arbetet med klienter som erhåller ekonomiskt bistånd och samtidigt har missbruksproblem.

Nyckelord: Försörjningsstöd, missbruk, systemteori, professionsetik, självbestämmandeteorin.

Förord

Vi författare har gemensamt och tillika delat ansvaret för genomförandet av detta arbete. Då vi turats om att skriva kan språket i arbetet skilja sig trots att vi skrivit i samvaro av varandra.

Vi vill i detta förord uttrycka vår tacksamhet till de socialsekreterare som valde att delta i vår studie, utan dem hade inte detta arbete varit möjligt. Ett särskilt tack till vår handledare Päivi Turunen som stöttat, gett råd och hjälpt oss lösa oklarheter längs vägen. Tack också till Lars Ferneryd på CFL i Bollnäs som hjälpt oss med datorer, inspelningsutrustning och mycket annat under tiden vi närmast bodde på lärcentrum. Sist men inte minst vill vi tacka varandra för tiden vi arbetat med denna uppsats. Det har många gånger varit utmanande och vi har svävat mellan hopp och förtvivlan, men vi har stöttat och kompletterat varandra på bästa sätt.

Bollnäs, Maj 2018

Lina Andersson och Malin Wallin

Innehållsförteckning

Abstract

Sammanfattning

Förord

1. Inledning.....	1
1.1 Syfte och frågeställningar	3
1.2 Bakgrund.....	3
1.2.1 Socialtjänstens försörjningsstöd.....	3
1.3 Begreppsförklaringar.....	4
1.3.1 Missbruk	4
1.3.2 Dilemma.....	5
1.3.3 Profession.....	5
1.3.4 Aktivering i arbetsmarknadspolitiken.....	5
1.4 Uppsatsens disposition	6
2. Tidigare forskning	6
2.1 Sökprocess.....	7
2.2 Arbetsprocess och utmaningar	7
2.3 Vägen till självförsörjning.....	9
2.4 Viktiga faktorer för att lyckas bli drogfri.....	10
2.5 Sammanfattning av kunskapsområdet.....	10
3. Teoretisk referensram	11
3.1 Systemteori.....	11
3.2 Professionsetik	13
3.3 Självbestämmandeteorin (SDT).....	15
3.4 Teoriernas relevans för vår studie.....	16
4. Forskningsmetod	17
4.1 Forskningsdesign.....	17
4.2 Vår förståelse.....	17
4.3 Urval.....	18
4.4 Tillvägagångssätt.....	18
4.5 Analysmetod	19
4.6 Studiens trovärdighet	19
4.7 Etiska ställningstaganden.....	20
5. Resultat och analys	21
5.1 Presentation av våra intervjupersoner	21
5.2 Hur beskriver socialsekreterarna på försörjningsstödsenheter sitt arbete med klienter med missbruksproblematik?.....	21
5.2.1 Tiden som arbetsredskap.....	21
5.2.2 Kontroll och stöd.....	23
5.3 Hur skildrar socialsekreterarna dilemman som kan uppstå i det arbetet?	24
5.3.1 Svårgenomfört aktiveringskrav.....	24
5.3.2 Stängda dörrar i samhället	25
5.3.3 Drogfrihet som förutsättning.....	26
5.3.4 Den problematiska bedömningen	28
5.3.5 Makten i rummet.....	28
5.4 Hur beskriver socialsekreterarna att dessa dilemman kan hanteras?	30
5.4.1 Motivation är vägledande	30
5.4.2 Dörrarna behöver öppnas.....	30
5.4.3 Samverkan möjliggör process.....	31
5.4.4 Tid är nyckeln till förändring	31
6. Diskussion	32
6.1 Resultatsammanfattning	32
6.2 Resultatdiskussion.....	33
6.3 Metoddiskussion	35
6.4 Avslutande ord om vidare forskning.....	36
Referenser.....	38
BILAGA 1. Informationsbrev	43
BILAGA 2. Intervjuguide.....	44

1. Inledning

Försörjningsstöd är en del av det ekonomiska bistånd som avser välfärdssystemets yttersta trygghetsnät. Att betala ut försörjningsstöd till klienter med ett pågående missbruk kan vara problematiskt då det kan uppkomma dilemman kring klientens behov och de krav som socialarbetaren förväntas ställa på denne (jfr Skogens, 2007). Tidigare forskning påtalar variation kring hur man gör bedömningar. Svårigheter i hur man ska tolka lagstiftning och gällande riktlinjer ställer höga krav på professionen och kräver att socialsekreterarna tillämpar etisk reflektion. Enligt Sandström (2008) har varje socialsekreterare en slags makt att bestämma vad som krävs av en enskild klient för att denne ska beviljas bistånd. Hur använder man sig då av denna makt och hur reflekterar man över den?

I 4 kap. 1§ Socialtjänstlagen (SoL) framgår att en individ som inte kan försörja sig själv har rätt till försörjningsstöd för att få sina behov tillgodosedda. Avgörande för att bli beviljad försörjningsstöd är att man inte kan tillgodose behovet på något annat sätt (Erman, 2005). Erman (2005) menar att paragrafen därför ger uttryck för att den enskilde har ett eget ansvar för sin försörjning. Socialnämnden har enligt 5 kap. 9§ SoL [SFS 2001:453] skyldighet att aktivt sörja för att den enskilde får den hjälp och vård som behövs för att komma ifrån missbruket. Socialnämnden ska i samförstånd med den enskilde planera dennes hjälp och vård mot drogfrihet. SoL är en ramlag vilket innebär att man inom vissa ramar har tolkningsfrihet hur lagens mål och syfte ska uppnås. Lagen kan därför ses som en ram man måste hålla sig inom, men det är upp till varje kommun hur man organiserar arbetet för att nå upp till målen (Hollander, 2006). ”RÅ 2009:103” skildrar olika dilemman och bedömningar som kan uppkomma utifrån att socialtjänstlagen är en ramlag. Rättsfallet redogör för en kommuns avslag om försörjningsstöd för att klienten bland annat inte följde uppgjord planering. Klienten överklagade beslutet hos länsrätten som biföll överklagandet med hänvisning till att det enligt uttalad praxis inte finns något absolut krav att en missbrukare ska följa en behandlingsplan för att ha rätt till bistånd. Socialnämnden överklagade detta och anförde att klienten varken stod till arbetsmarknadens förfogande, var sjukskriven av läkare eller medverkade överhuvudtaget till att förändra sin situation genom att ta emot hjälp för sitt missbruk vilket var det som bedömdes utgöra hindret mot att bli

självförsörjande. Socialnämnden ansåg därför att beviljande av klientens försörjningsstöd skulle medverka till och möjliggöra hans fortsatta omfattande missbruk. Kammarrätten biföll socialnämndens överklagande med hänvisning till att den enskilde har ett eget ansvar till sin försörjning samt att bistånd skulle göra att socialnämnden medverkade till fortsatt missbruk, vilket inte överensstämmer med avsikterna i lagen. Klienten överklagade återigen och angav att socialtjänsten använt biståndet som en form av utpressning för att framkalla ett nyktert leverne hos honom. Regeringsrätten biföll klientens överklagande och fastställde därmed att denne hade rätt till bistånd. Regeringsrätten menade att socialtjänstens arbete med missbrukare ska vägledas av principerna om frivillighet och självbestämmande, om försörjningsstödet villkoras innebär det att myndigheten tillämpar en sanktion som socialtjänstlagen inte ger utrymme för. Rättsfallet belyser lagstiftningens tolkningsutrymme som socialsekreterarna behöver ta hänsyn till i sitt arbete med klienter med både försörjnings- och missbruksproblematik och ger en tydlig bild av komplexiteten i dessa ärenden.

Såväl arbetsmarknadspolitiken som försörjningsstödet har ändrat karaktär i takt med samhällsförändringarna sedan 1990-talet (Johansson, 2006). Förstärkt aktiveringsprofil framhåller vikten av ”piskor” istället för ”morötter” i arbetsmarknadspolitiken. Därtill läggs tonvikt på medborgarnas personliga ansvar och skyldigheter. Detta riktas speciellt till de grupper i samhället som uppstår någon form av offentligt stöd. En tydlig trend är individanpassade handlingsplaner vilket är komplex process där medborgarens ansvar framhålls i överenskommelser. Individerna förväntas underteckna ett avtal av vad som fordras av denne och om detta inte upprätthålls kan det resultera i sanktioner (ibid). Detta pekar på en utveckling av ”villkorade” bidrag för dessa grupper och har således påverkat socialsekreterarnas arbetssituation.

Under vår verksamhetsförlagda utbildning var vi båda författare till denna studie på försörjningsstödenheter i olika kommuner. Där slog vi hål på våra fördomar om att de som arbetar på försörjningsstöd endast ”stämplar ut pengar”. Vi blev fascinerade av det sociala arbetet socialsekreterarna gjorde och intresset för hur man arbetar med klienter som har både missbruks- och försörjningsproblematik väcktes. Vår studie ämnar undersöka hur man på försörjningsstöd arbetar med klienter som har missbruksproblematik och därigenom fastställa vad som behöver göras på området för

att underlätta socialsekreterarnas arbete samt bättre hjälpa klienterna. Studien kan även medverka till ökad kunskap i socialt arbete genom vetenskaplig forskning samt erfarenhetsbaserad insikt om varför vissa klienter fortsätter att leva på ekonomiskt bistånd och därmed bidra till förståelse och minskad stigmatisering av denna klientgrupp.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med vår uppsats är att undersöka vilka svårigheter och möjligheter som förekommer i försörjningsstödsarbetet med klienter med missbruksproblematik. För att besvara syftet kommer följande frågeställningar vara utgångspunkt i denna studie:

- Hur beskriver socialsekreterare på försörjningsstödsenheter sitt arbete med klienter med missbruksproblematik?
- Hur skildrar socialsekreterarna dilemman som kan uppstå i det arbetet?
- Hur beskriver socialsekreterarna att dessa dilemman kan hanteras?

1.2 Bakgrund

I detta kapitel kommer vi att redogöra för vad försörjningsstöd innebär för att ge en förståelse för dess syfte.

1.2.1 Socialtjänstens försörjningsstöd

Försörjningsstödet syftar till att fungera som samhällets yttersta skyddsnät och fånga upp de personer som inte passar in i något annat trygghetssystem (Skogens, 2007). Att ansöka om försörjningsstöd är den vanligaste orsaken till att människor tar kontakt med socialtjänsten (Bergman, Bäckman & Minas, 2013). I alla kommuner avser en av socialtjänstens uppgifter att man handlägger och tar beslut i ärenden gällande försörjningsstöd utifrån Socialtjänstlagen (Socialstyrelsen, 2018). I socialsekreterarnas uppdrag återfinns två uppgifter; dels att hjälpa individen att uppnå egen försörjning men också att bidra med bistånd till dess att målet av självförsörjning är uppnått (Socialstyrelsen, 2018). Med andra ord har socialtjänsten en skyldighet att bistå individer som inte klarar av att försörja sig självständigt till den grad att de har vad som anses vara skälig levnadsnivå (jfr Skogens, 2007). En grundförutsättning för att ha rätt till försörjningsstöd är att den enskilde inte klarar av sin ekonomiska situation på egen hand trots att man försökt (Socialstyrelsen, 2018). Ekonomiskt bistånd för privatperson

kan man ansöka om hos socialtjänsten i den kommun man bor. Ekonomiskt bistånd kan du få för din försörjning, vilket kallas *försörjningsstöd*, eller andra behov såsom läkemedel och glasögon, som går under termen *livsföring i övrigt*. Försörjningsstöd består dels av en *riksnorm* som är någorlunda lika för alla, dels skäliga kostnader utanför riksnormen. I riksnorm ingår exempelvis kostnader för mat, hygien och kläder. Det som ligger utanför riksnormen kan exempelvis vara boende, arbetsresor och hemförsäkring, vilka alla ska ligga på en kostnadsnivå som den beslutande socialsekreteraren bedömer skälig. Det ekonomiska biståndet ska ge vad som kallas *skälig levnadsnivå*. Vad som är skäligt för vissa behov preciseras exempelvis i riksnormen för försörjningsstöd. Socialtjänsten gör en individuell bedömning av varje ansökan. Ekonomiskt bistånd benämndes tidigare som socialbidrag (ibid), varpå den tidigare forskningen i denna studie ofta använder denna benämning. Oavsett benämning är det i denna studie samma sak som åsyftas.

Socialtjänsten kan vara organiserad på olika sätt i olika kommuner. Vanligast är en indelning i flera avdelningar med en organisering av arbetet specialiserat mot olika klientgrupper med varierande livssituationer och svårigheter (jfr Bergmark, Lundström, Minas & Wiklund, 2008). En ofta använd benämning för arbetet med ekonomiskt bistånd i flertalet kommuner är att kalla det försörjningsstödsenheter. Då försörjningsstöd är den huvudsakliga delen av det ekonomiska biståndet som står för den enskildes försörjning samt det begrepp man oftast använder i vardagligt tal kommer vi i denna studie frekvent använda oss av termen *försörjningsstöd* trots att begreppet inte är synonymt med ekonomiskt bistånd (jfr Stranz, 2007). Detta då vi ämnar studera socialsekreterarnas praktiska arbete och därför förhåller oss till det begrepp som används av dem själva.

1.3 Begreppsförklaringar

1.3.1 Missbruk

Vi är medvetna om att det är problematiskt att definiera ett missbruk och att begreppet speglas av meningsskiljaktigheter. Alkohol är del av vår kultur men när konsumtionen övergår gränsen för vad vi uppfattar som normalt kallas det missbruk (Lander, 2003). Vanligt är att kategorisera narkotika i bruk och missbruk (Goldberg, 2010). Goldberg (2010) definierar begreppet med att *problematiska konsumenter* låter droger spela en dominerande roll i vardagen där de flesta andra människor ger tillträde till exempelvis

familj och arbete. *Rekreativkonsumenter* däremot tar droger ibland men låter inte dessa dominera livet och visar heller ingen abstinens utan droger i kroppen (ibid). I vår studie kommer begreppet missbruk eller missbrukare avspeglas av det som de intervjuade socialsekreterarna anser ingå under begreppet. Vi kommer inte att lägga särskilt stort fokus på hur och varför de väljer att definiera som de gör då studiens syfte snarare är att studera det arbete socialsekreterarna utför utifrån sin definition.

1.3.2 Dilemma

Ett dilemma kan beskrivas stå för en svår valsituation som beror på att motstridiga krav måste uppfyllas (NE, 2018). Vår studie kommer att lyfta olika dilemman utifrån våra informanternas utsagor men också genom vår analys av empirin. Exempel på de dilemman som uttyds är etiska, juridiska och professionsetiska dilemman. De kan uppstå i en valsituation mellan olika lösningar eller krav där man inte vet på förväg vilket som blir bäst och för vem, det som känns mest rätt för klienten behöver inte nödvändigtvis stämma överens med vad organisationen eller lagen säger eller tvärtom. Många gånger handlar etiska dilemman om att välja mellan ”pest eller kolera”.

1.3.3 Profession

Professioner innehar och förmedlar den så kallade ”högsta kunskapen” inom olika arenor. En profession åsyftar att teori och praktik är förbundna där praktiken följer teorins grundade principer (Brante, Johnsson, Olofsson & Svensson, 2015). Det specifika med socionomens profession är att kunskapsmässigt och praktiskt behärska spänningsfältet mellan det individuella och samhälleliga. En socionom ska se människan i samhället – men också samhället i människan. Detta kräver träning i att se hur samhället ständigt återspeglas i det individriktade arbetet (Morén, 2015).

1.3.4 Aktivering i arbetsmarknadspolitiken

Aktiveringspolitik formades som begrepp först i Danmark men har fått stor spridning och lyfts även fram av EU (Svenningsson, 2006). Begreppet uppkom till följd av den massiva arbetslösheten och hänvisar till att varje medborgare ska ta ansvar för sin egen försörjning. Detta ansvarstagande utgör villkor för ekonomiska ersättningar. Kraven skiftar mellan olika länder men det huvudsakliga är att den arbetslöse har skyldighet till aktivitet av något slag (ibid). Även för dem som är aktuella på försörjningsstöd krävs aktivitet, endera genom arbetsförmedlingens insatser eller på annat sätt om en kontakt

med arbetsförmedlingen ej är genomförbar. Detta regleras genom 4 kap. 4§ SoL [SFS 2013:421]. I vår studie kommer vi att fokusera på aktiveringskravet för de som är aktuella på försörjningsstöd.

1.4 Uppsatsens disposition

Denna uppsats är uppdelad i sex kapitel. I första kapitlet *inledning* problematiseras valet av ämne till denna studie som mynnar ut i syfte och frågeställningar, en bakgrund till försörjningsstöd samt begreppsförklaringar. Kapitel två, *tidigare forskning*, redovisar vår litteratursökning samt presenterar tidigare forskning på området. Tredje kapitlet *teoretisk referensram* introducerar den teoretiska referensram vi valt som grund för analys av empirin. Kapitel fyra, *metod*, redogör för hur vi gått tillväga vid genomförandet av studien samt diskuterar uppsatsens trovärdighet och forskningsetiska ställningstaganden. Det femte kapitlet *resultat och analys* består av resultat och analys sammanvävande för att besvara studiens syfte och frågeställningar. I det sjätte kapitlet, *diskussion*, presenteras en diskussion av studiens resultat samt en kritisk metoddiskussion och kapitlet avslutas med förslag till vidare forskning.

2. Tidigare forskning

Detta kapitel inleds med att redogöra för hur vår litteratursökning skett gällande tidigare forskning. Vi har därefter valt att dela upp vår sammanställning av den tidigare kunskapen i tre teman som undersöker olika faktorer som kan påverka socialarbetares arbete med klienter med missbruks- och försörjningsproblem. Första temat *arbetsprocess och utmaningar* behandlar arbetet på försörjningsstödenheter, vad som kan påverka arbetet samt vilka konflikter och dilemman som kan uppstå. Den forskning som valdes ut för temat ansåg vi gav en hänvisning som svarade mot studiens syfte. Det andra temat *vägen till självförsörjning* granskar arbetsmarknadspolitiken utifrån de möjligheter och svårigheter som finns för att uppnå egen försörjning när man erhåller ekonomiskt bistånd utifrån de aspekter vi tänker är viktiga när klienten innehar ett missbruk. Tredje temat *viktiga faktorer för att lyckas bli drogfri* pekar på vad som varit viktigt för klienter med missbruksproblematik i deras process och kan därför ge direktiv av socialsekreterarnas svar rörande arbetet med dessa klienter. Avslutningsvis sammanfattar vi den tidigare forskningens mest relevanta delar.

2.1 Sökprocess

För att hitta litteratur till studien sökte vi genom databaserna Discovery, SwePub, SocIndex, Diva, Google Scholar och Libris. I sökprocessen använde vi oss av sökord såsom ”socialbidrag/stagare, försörjningsstöd, ekonomiskt bistånd, missbruk/are, dilemman, arbetsmarknadspolitik och aktiveringspolitik” samt engelska motsvarigheter. Alla ord har använts i olika kombinationer på svenska samt engelska. Vi hade svårt att hitta relevant internationell forskning till vår studie, varpå de flesta artiklar är nationella. Urvalet till vår forskningssammanställning utgår från exempelvis relevans för svenska förhållanden och publiceringsår. Vi hittade mycket forskning om socialtjänstens arbetsprocess för försörjningsstöd samt missbruksbehandling men väldigt lite som specifikt berörde hur man på socialtjänsten arbetar med klienter som både har försörjnings- och missbruksproblematik. Därigenom hoppas vi att vår studie ska bli ett bidrag för att bredda kunskapen på fältet. För att utvidga vårt sökande tittade vi på forskning som berör olika faktorer som kan påverka arbetet vi ville undersöka och fick därigenom de tre teman vi delat upp kunskapsläget i. Trots att den tidigare forskningen därmed förläggs på mer övergripande nivå tänker vi att den kan ge en fingervisning rörande socialsekreterarnas arbete med vald klientgrupp.

2.2 Arbetsprocess och utmaningar

Bergmark, Bäckman och Minas (2013) menar i sin rapport *Vägar ur socialbidrag? Om socialtjänstens insatser och det ekonomiska biståndets varaktighet* att ekonomiskt bistånd tveklöst är ett av de viktigaste områdena inom socialt arbete. Denna stödform är den vanligaste orsaken till att människor tar kontakt med socialtjänsten. Ekonomiskt bistånd ska endast träda in som tillfälligt stöd tills den enskilde kommit tillrätta med de problem som föranlett stödbehovet. I praktiken har det dock över tid blivit så att vissa grupper stadigvarande för att klara sin försörjning. Rapporten urskiljer två huvudfunktioner hos socialsekreterarna i arbetet med ekonomiskt bistånd. De ska utreda och besluta om biståndet i sig samt arbeta för att hjälpa bidragstagaren till egenförsörjning. En konflikt är huruvida utredningen ”bör” innehålla uppgifter utöver de ekonomiska, exempelvis sociala svårigheter som föranlett till de ekonomiska problemen (ibid). I Skogens (2007) doktorsavhandling *Hur bemöts manliga socialbidragstagare med alkoholproblem?* var syftet att studera socialsekreterares förhållningssätt när de möter klienter som förutom sin försörjningsproblematik även uppvisar problematisk användning av alkohol. Studien diskuterar den etiska aspekten i

vilka frågor man bör ställa och visade att den underliggande tonen hos socialsekreterarna var att man ansåg det vara sin uppgift att ta upp saker som kunde ligga bakom de problem deras klienter hade. En delstudie i doktorsavhandlingen understryker att klientens förtroende för socialsekreteraren är betydande för arbetet med att förbättra klientens sociala situation (ibid). Stranz (2007) doktorsavhandling *Utrymme för variation – om prövning av socialbidrag* skildrar socialsekreterarnas handlingsutrymme med hjälp av organisationsteori. Han redovisar i sitt resultat faktorer som han menar är avgörande för olika bedömningar mellan socialsekreterarna. Strukturella villkor, exempelvis kommunernas socioekonomiska förhållanden såsom begränsad budget kan leda till hårdare bedömning. En annan faktor som påverkar är de organisatoriska utgångspunkterna, som formella regler samt organisationens mål och visioner med arbetet. Stranz (2007) menar att inte bara socialtjänstlagen ger tolkningsutrymme utan även Socialstyrelsens rekommendationer möjliggör variation. Vidare menar han att socialsekreterarnas handlingsfrihet i mötet med klienten samt socialsekreterarens egna förhållanden är faktorer som kan påverka. Exempelvis regeltolkningar präglas i hög grad av egna värderingar och blir därför olika beroende på vilken socialsekreterare som handlägger ett specifikt ärende (ibid). Panican och Ulmestigs (2016) artikel *Social rights in the shadow of poor relief - social assistance in the universal Swedish welfare state* som behandlar socialbidrag menar att välfärdsmodellen är en av de mest utvecklade i EU men innehåller fortfarande inslag av fattigvård. Artikeln problematiserar aspekter såsom socialarbetarens handlingsutrymme, oklara formuleringar i lagrum vilket ger ett stort utrymme för tolkning samt ojämn maktfördelning mellan socialarbetare och klient (ibid). Liljegren & Pardings (2010) artikel *Ändrad styrning av välfärdsprofessioner - exemplet evidensbaserad praktik i socialt arbete* exemplifierar hur välfärdsprofessionella arbetar. Den belyser vikten av att ha handlingsfrihet i en yrkesprofession men att handlingsfriheten begränsas utifrån lagar och riktlinjer. Tanken med evidensbaserad praktik är att man ska kunna göra lika i samma sorts bedömningar så att organisationen är legitim. Författarna i artikeln menar dock att det i sin tur minskar handlingsfriheten. Grundstenarna i professionellt arbete åsyftar stort ansvar och mycket tillit. Professionella har förpliktelser att dels ta hänsyn till klienten men även organisationen. Att kombinera de två professionsleden är utmaningen med arbetet men också nyckeln till att utföra ett legitimt och kvalitetssäkrat arbete där det är fokus på vad som är bäst för klienten (ibid). Kjørstads (2005) studie *Between professional ethics and bureaucratic rationality: the challenging ethical*

position of social workers who are faced with implementing a workfare policy berör socialarbetare i den norska socialtjänsten och de etiska dilemman som kan uppstå i lojaliteten gentemot överordnade, politiker samt klient. Studien visar att det professionella beslutsfattandet skiljer sig åt och är baserad på ens egna etiska värdegrund samt den allmänna moralen som består av normer och värderingar i samhället. Handlingsfriheten som finns i lagrum och riktlinjer gör att man som socialarbetare har relativt fria tyglar att besluta om vad som är rätt för klienten och möjliggör individuella bedömningar. Studien visar dock att trots denna variation har socialarbetare förmågan att dels visa respekt gentemot klienten och samtidigt följa organisationens riktlinjer i de allra flesta fall (ibid).

2.3 Vägen till självförsörjning

Ulmestigs (2007) studie *På gränsen till fattigvård? En studie om arbetsmarknadspolitik och socialbidrag* påvisar också att arbetsmarknadspolitiken förändrats på 2000-talet. Kommunerna har själva ansvar för sina arbetslösa vilket haft en betydande innebörd för arbetslösa socialbidragstagare. De erbjuds en arbetsmarknadspolitik som främst syftar till att gå från ekonomiskt bistånd till egen försörjning oavsett inkomstkälla, inte från arbetslös till arbetsmarknaden. Socialbidragstagare skiljs från andra arbetslösa där fattigvårdens logik fortfarande är synlig. Att vara socialbidragstagande ses ofta som stigmatiserande och integritetskränkande. Studien visar även att betoningen av aktivitet har blivit starkare. För att beviljas ekonomiskt bistånd ställs motkrav till bidragstagaren som denne ska utföra (ibid). Hedblom (2004) återger i sin avhandling *Aktiveringspolitikens Janusansikte - en studie av differentiering, inklusion och marginalisering* hur 1990-talets ekonomiska kris ledde till att två olika linjer av aktiveringspolitik växte fram i Sverige. Den ena riktar sig till "insiders" som befinner sig på arbetsmarknaden och där den traditionella arbetsmarknadspolitiken lever kvar. Medan den nya linjen "outsiders" riktar sig mot specifika grupper som redan är exkluderade från arbetsmarknaden. Den första är rättighetsbaserad till sin karaktär medan den andra är mer tvingande. Då aktivitetskravet blivit alltmer betonat kan socialbidraget ibland betraktas som villkorat. Villkoren och rättigheterna för den enskilde bidragstagaren kan också skilja sig mellan kommuner såväl som inom samma kommun i handläggningen (ibid). Johansson (2006) skriver i sin rapport *Svensk aktiveringspolitik i ett nordiskt perspektiv* att aktivering framstår som en av de mest betydande reformpolitiska trenderna. En starkare aktivering av medborgarna syftar till

att skapa mer effektiva ersättningssystem och att skärpa kraven på de arbetslösa. Arbetslinjen är starkt betonad som förutsättning för det sociala medborgarskapet och sociala rättigheter. I Sverige framstår aktivering av bidragstagare som den enskildes skyldighet och en tydlig trend är individanpassade aktiveringar av de arbetslösa (ibid).

2.4 Viktiga faktorer för att lyckas bli drogfri

Brunelle, Bertrand, Landry, Flores-Aranda, Patenaude och Brochus (2015) studie *Recovery from substance use: Drug-dependent people's experiences with sources that motivate them to change* visade också att den egna motivationen att ta sig ur missbruket är det allra viktigaste för att lyckas. Studien avsåg att även om den inre motivationen är ledande, kan vi som står utanför och vill hjälpa spela viktiga roller för att hålla motivationen vid liv eller att hitta motivationen överhuvudtaget. Flera av deltagarna i studien menade att attityden hos dem som ville hjälpa var ett av de viktigaste verktygen på deras resa. Ett bra samarbete mellan olika instanser som hjälper mot drogfrihet lyftes fram som ännu en faktor för ett mer lyckat resultat (ibid). I Skogens och Von Greiff's (2015) artikel *Behandlingens mekanismer - Klienters och behandlingspersonals beskrivningar av förändringsprocesser i samband med behandling för missbruksproblem* sammanfattas resultat från ett forskningsprojekt. Också där betonas klientens egen motivation som den mest betydande faktorn tillsammans med att klienter har förtroende för att behandlingsmetoden kan ge ett positivt resultat. Klienterna i studien menade att de viktigaste komponenterna för att få ett positivt resultat i förändringsprocessen är att ha dagliga rutiner, support från sitt nätverk samt stöd i behandlingen (ibid).

2.5 Sammanfattning av kunskapsområdet

Den tidigare forskningen visar att det tycks finnas en konflikt i hur mycket man ska utreda på en försörjningsstödsenhet. Vilka frågor är det etiskt försvarbart att ställa och vad måste man fråga för att komma framåt i planeringen och stödja sin klient. Ofta blir det en fråga om individuella bedömningar och de professionella behöver ta hänsyn både till klienten och organisationen. Tolkningsutrymmet som finns i lagstiftning och gällande riktlinjer ger socialsekreterarna betydande resultat i att de slutgiltiga bedömningarna avseende försörjningsstöd ofta skiljer sig åt. Att lyckas inge ett förtroende hos klienten är betydande för hur arbetet fortskrider. Kravet på aktivitet från den bidragstagande är starkt. Försörjningsstöd kan idag därmed nästan ses som villkorat

istället för en rättighet. Samtidigt verkar inte aktivering mot arbetsmarknaden vara det väsentliga, alla sätt till egenförsörjning som gör att man inte längre är bidragstagande hos socialtjänsten ses som användbara alternativ. Trots detta blir vissa grupper kvarvarande av ekonomiskt bistånd och har svårt att gå vidare mot självförsörjning. För att komma tillrätta med missbruksproblematik lyfts den egna viljan som ledande för att lyckat resultat.

All den forskning som presenterats har vi funnit användbar i vår studie och har kopplats till vårt resultat utifrån studiens syfte och frågeställningar. Det vi saknade var fler studier som tydligt beskriver hur socialsekreterare på försörjningsstöd arbetar med specifika klientgrupper som även innehar annan problematik, som i vårt fall missbruk. Vi vill veta vad som görs ute på fältet i detta hänseende och vad socialsekreterarna önskar att de kunde göra. Då syftet med vår studie är att undersöka hur socialsekreterare på försörjningsstödsenheter arbetar med klienter som även har missbruksproblematik hoppas vi att vår studie kan ge en nyanserad bild av komplexiteten i dessa ärenden.

3. Teoretisk referensram

I detta kapitel beskrivs och förklaras uppsatsens teoretiska referensram som utgör underlaget för tolkning och analys av insamlad empiri. Först ges en djupare presentation av systemteori, professionsetik och självbestämmandeteorin var för sig för att redan i detta skede ge ett grepp om hur den valda tolkningsramen ska förstås i analysen av detta arbete. Kapitlet avslutas med hur vald referensram är relevant som analysverktyg för uppsatsen.

3.1 Systemteori

Systemteori är ett tvärvetenskapligt synsätt som härstammar från naturvetenskapen. ”General System Theory” (von Bertalanffy, 1968) uppstod efter man konstaterat likheter i de teoretiska problem som olika discipliner konfronterades med. Den samhällsvetenskapliga systemteorin har fokus på att ge teoretiska verktyg för att kunna förstå, analysera och ge förklaringar till processerna mellan olika system som gett oss nutidens komplexa värld, de samhälleliga problem som skapats och hur man hittar lösningar på dessa (Michailakis & Schirmer, 2017).

Michailakis och Schirmer (2017) redogör för att i både praktiken och teorin är sociala relationer själva kärnan i socialt arbete. De förhållanden som socialarbetare arbetar och rör sig i är komplexa *kommunikationssystem*. Att uppfatta kommunikation som system förutsätter att flera psykiska system beaktas som påverkas av kommunikation och i sin tur påverkar kommunikation. Reellt uttryckt påverkar våra tankar vad vi säger, vad vi säger påverkar den andre som i sin tur påverkar vad den säger, som sedan påverkar hur vi tänker och så fortsätter det. Kommunikationssystem reformerar sina tillstånd hela tiden, vilket gör dem oförutsägbara och problematiska att kontrollera. Kommunikation är enligt Michailakis och Schirmer det centrala i alla sociala system. Systemteoretiskt perspektiv beskriver att samhället består av olika sociala system, i synnerhet *funktionssystem*. I ett funktionssystem betraktas endast människans funktionsrelevanta aspekter inom det specifika systemet. Uttryckt i begreppen *inkludering-exkludering* kan en människa vara inkluderad i ett funktionssystem med exkluderad från andra. Exempelvis en hemlös är exkluderad från samhället på många sätt men utgör en funktion som mottagare av mat i ett soppkök. Exkludering från ett system kan göra det svårt för individen att få tillgång till ett annat då systemen samspelar med varandra, här kan utbildning och arbete tas som exempel. Exkludering från vissa funktionssystem såsom ekonomi, politik, medicin eller utbildning gör det svårt för individen att klara livet i samhället. Uppgiften för socialt arbete är således inte att ”ge mat åt de fattiga”, utan att stödja människor i syfte att förbättra deras attraktionskraft i olika sociala system och hjälpa dem mot inkludering (ibid).

I systemteori läggs stor vikt på människors sociala nätverk och relationer (Öquist, 2011). Teorin menar att man ska förstå individen utifrån ett *helhetstänkande*. Genom att fokusera på förhållandet mellan individen och dess omvärld kan man förstå hur allting hänger ihop i ett kretslopp och hur sammanhang och mönster framträder när man önskar finna en lösning. *Sociala system* är öppna system, vilket innebär att de utvecklas och blir mer komplexa genom att utbyta information från sin omgivning. Beroendet som finns mellan individen och dess omvärld gör att system hos individen kan förändras i samspel med omgivningen. Enligt teorin finns det olika hierarkier och ordningar i samhället. Samhällets hierarkiska system bidrar till att vissa människor riskeras stötas bort från det övriga samhället eller att de går runt i rädsla att ses som *avvikare*. Detta kopplas till maktförhållanden i samhället där de högre nivåerna i systemet justerar de lägre nivåerna (ibid). Det är andra människor och samhället som stort som bedömer och

värderar vilka handlingar som ska betraktas som avvikande. Avvikelser är därför socialt konstruerade av samhället (Angelöw, Jonsson & Stier, 2015).

I systemteori betonas *process*, vilket menar hur såväl relationer och samspel som innehåll och resultat uppstår och utvecklas (Payne, 2005). Socialsekreteraren formar sin roll efter det uppdrag som givits från organisationen. I detta uppdrag finns ett inbyggt dilemma där individens behov och organisationens ramar ska förenas (Svensson, Johnsson & Laanemets, 2008). Socialsekreteraren ska i klientmötet se till den systemiska helhet som omsluter individen samtidigt som man har det organisatoriska systemet runt sig själv med rutiner och regler att ta hänsyn till (jfr Svensson et al, 2008). Socialsekreteraren rör sig i och behöver förhålla sig till komplexa system både runt sig själv och sin klient. Detta påverkar socialsekreterarnas *handlingsutrymme*. De står i direkt kontakt med den individ som behöver hjälp samtidigt som de representerar en organisation (Svensson et al, 2008). De samarbetar också med andra instanser eller nätverk för att möjliggöra påverkan på klienten - det gemensamma arbetet är en följd av systemtänkandet (Payne, 2005).

3.2 Professionsetik

Akademikerförbundet SSR (2015) menar att det finns det många etiska dilemman en socialarbetare kan möta i arbetet. Professionens roll ställs på prov i förhållandet till klienter, kollegor, andra professioner samt samhället och dess förändringar (SSR, 2015). Det professionella arbetet med sociala problem och sociala samspel kantas ofta av etiska konflikter och dilemman som kan vara komplicerade och svåra att hantera (Skau, 2001). Förhållandet mellan makt och hjälp är ett sådant exempel. *Maktaspekten* i en relation är alltid närvarande även när man försöker tona ned den, exempelvis genom att definiera sig själv som ren "hjälpare" både för klienten och i sin egen uppfattning om sig själv. Detta är en farlig strategi, om man inte är medveten om makt är den omöjlig att både förändra och kontrollera. Professionella som saknar en medvetenhet om detta kommer därför att löpa risk att feltolka sina klienters reaktioner. En klient som känner maktlöshet kan hålla inne viss information för att skydda sig själv, men utifrån sitt perspektiv kan den professionella tolka detta som bristande motivation från klientens sida. Ett förstå sin egen roll och funktion som offentlig hjälp- och maktapparat är en viktig del av professionaliteten. Att reflektera kritiskt och etiskt över sin profession krävs kontinuerligt och man behöver se sin yrkesroll som en del av ett socialt system.

Hjälppapparatens makt vilar på en solid juridisk och ideologisk grund. Dess representanter kan ge eller avslå klienter exempelvis ekonomiskt hjälp. Klienterna har visserligen vissa lagstadgade rättigheter men det förändrar inte det faktum att det ofta är fråga om en *ojämlig maktbalans* till klientens nackdel. *Makt* som begrepp är varken etiskt eller oetiskt men kan utövas på etiskt försvarbara eller etiskt oförsvarliga sätt. Makt är därför oskiljaktigt förenat med etik, med etiska avgöranden och dilemman (ibid).

Professionsetik enligt Christoffersen (2017) pekar på att det krävs att socialarbetare har en bred kunskapsbas som alltid förbinds med *etisk reflektion*. De val och handlingar som socialarbetare ställs inför måste kunna rättfärdigas på ett eller annat sätt, exempelvis juridiskt, professionsetiskt eller moraliskt. Professionsutövaren ska handla utifrån *universella principer* och därför behandla alla människor jämlikt. Någon särbehandling får inte ske vilket kräver ständig reflektion över maktstrukturerna i samhället hos socialsekreteraren (ibid). Enligt Christoffersen (2017) finns det tre kännetecken som utmärker professionsetiken. Människors möte ansikte mot ansikte är det första som bör framhållas, där vi tillsammans med den som möter vår blick gör jobbet som utgör navet för det professionella arbetet. Det andra som betonas är att detta möte är *handlingsorienterat*; mötet kräver att något ska göras. Professionsetik handlar inte bara om reflektion utan också om handling, men som styrs av de etiska överväganden som kommer utav mötet. Valet av handling utifrån handlingsutrymmet grundas på socialsekreterarens omdöme, en slags etisk formad klokhet av teoretiska kunskaper samt praktiska erfarenheter. Det tredje som anförs när det gäller professionsetik är att mötet är yrkesmässigt i den bemärkelsen att yrkesutövarens professionella kompetens är det som ligger till grund för mötet. Det är viktigt att tänka på inte minst för synen på mötet som ett *maktförhållande*. Det handlar som tidigare konstaterat inte om ett jämlikt maktförhållande, yrkesutövaren representerar en institution och har en makt som den andre inte har. Samtidigt innebär det inte att yrkesutövaren har all makt eller obegränsad frihet, den makt de har kommer ifrån systemet som också har makt över dem (ibid). Klienten kan också tillskriva sig själv ett visst mått av makt genom att göra *motstånd*, exempelvis genom att vägra ta emot den hjälp som erbjuds och därmed försvåra den framåtgående processen (Skau, 2001).

Banks (2012) menar att en viktig del i den professionella rollen som socialarbetare består av "etikarbete" och att etisk reflektion är nödvändig för ett bra socialt arbete. Enligt Banks (2012) innefattar detta etikarbete en ständigt pågående process hos socialarbetaren mellan *personligt engagemang* och *professionellt ansvar*. Personligt engagemang skildras som personliga värderingar och en vilja att ge närhet och förståelse till enskilda klienter medan professionellt ansvar handlar om att hålla avstånd genom att förhålla sig till gällande riktlinjer för att säkra en rättvis och jämlik behandling. Att förhålla sig till och hitta en bra balans mellan de båda är en av de huvudsakliga principerna inom professionsetik. Båda dessa aspekter är lika viktiga som nödvändiga i socialt arbete och kräver förmåga att hantera motsägelser som kan uppstå dem emellan (ibid). Ett etiskt omdöme handlar enligt Banks (2012) inte om att bara följa riktlinjer utan om förmåga att fatta professionsetiska kloka beslut i sitt arbete.

3.3 Självbestämandeteorin (SDT)

SDT har sin grund i särskiljningen mellan *självvald motivation* och *kontrollerad motivation* där den självvalda motivationen innebär att man gör något på egen fri vilja och upplever att man gjort ett val medan kontrollerad motivation har ett slags krav eller kontroll på sig (Gagné och Deci, 2005). Till skillnad från dessa två kan man även vara helt omotiverad. SDT beskriver motivation utifrån tre olika stadier; *omotiverad* - man har ingen motivation alls, *yttre motivation* - man drivs av bra eller dåliga konsekvenser av ens beteende, *inre motivation* - man drivs av eget intresse. I SDT menar man att man kan göra yttre motivation till inre genom en process som benämns *internalization*. Denna process beskrivs i sex olika stadier; *omotiverad*, *yttre motivation* i fyra olika steg: *external* - där man drivs av bra eller dåliga konsekvenser, *introjekted* - man har tagit in information men inte accepterat den som sin egen, man betar sig på ett visst sätt för att man vill känna sig värdig, *identified* - man ser värdet av ett beteende för att det samklingar bra med ens egna mål och personliga värderingar och *integrated* - det som krävs av en överensstämmer helt med ens egna mål och värderingar. Det sista stadiet är *inre motivation* där man drivs av ett eget intresse, denna slags motivation anses vara självvald. SDT menar att man inte kan gå från omotiverad till att ha inre motivation utan att man behöver gå igenom något eller några av dessa steg av yttre motivation. Hur processen ser ut beror på hur väl det som krävs av en samklingar med ens egna mål och intressen. För att bibehålla inre motivation så behöver människorna själva känna att de

är kompetenta och självbestämmande. Man behöver även kunna se ett samband mellan de krav som ställs och ens egna mål och drömmar (ibid).

3.4 Teoriernas relevans för vår studie

Vi har valt att använda oss av systemteoretiskt perspektiv i vår studie då det belyser olika system och hur de samverkar och påverkar varandra. Socialsekreterare på försörjningsstödsenheter behöver förhålla sig till flera välfärds- och kommunikationssystem och de etiska dilemman som kan uppkomma ur dessa vilket kräver reflektion utifrån den egna professionen. Genom systemteori kan vi få en förståelse för de olika system socialsekreterarna och deras klienter rör sig i samt komplexiteten det härrör. Utifrån perspektivet kan vi urskilja hur olika delar samspelar kan påverka socialsekreterarens handlingsutrymme. Perspektivet kan hjälpa oss att förstå de utmaningar socialsekreterarna beskriver i sitt arbete samt belysa problematiseringen av vald klientgrupp då teorin kan ge en bild av vad socialt arbete kan göra när det gäller hantering av inkludering och exkludering i olika funktionssystem. Detta är viktigt för vår studie då klienter med missbruksproblematik ofta stigmatiseras av samhället och därför kan behöva hjälp att hitta sin plats i den rådande ordningen.

Det professionsetiska perspektivet vi presenterat kommer att appliceras i analysen i hur socialsekreterarna resonerar kring sitt arbete och de dilemman som kan uppstå. Det kan också vara behjälpligt för att tydliggöra socialsekreterarens förhållningssätt i de dilemman ett systemteoretiskt perspektiv belyser. Det personliga engagemanget och professionella ansvaret är hjälpsamma begrepp för att försöka förstå varför socialsekreteraren valt att handla eller reflekterar på ett visst sätt. Professionsetik som analysverktyg kan användas i förståelsen av hur socialsekreterarna gör bedömningar och rättfärdigar sitt handlande. Maktstrukturer kan påverka det sociala arbetet på åtskilliga sätt och är därför viktiga att ha i åtanke för att förstå socialsekreterares samt klienternas handlingsutrymme.

Vi har valt att titta på SDT (Självbestämmandeteorin) när vi beskriver motivation. Genom att analysera utifrån motivationsbegreppet kan aspekter av varför arbetet med vald klientgrupp är problematiskt förstås utifrån ett klientcentrerat synsätt och därmed bidra till ökad medvetenhet till varför motsättningar ibland kan uppstå mellan

socialsekreterare och klient. Det kan också bidra till en nyanserad bild av arbetet socialsekreterarna utför för att motverka eller upphäva dessa motsättningar.

4. Forskningsmetod

I kommande metodavsnitt redogörs för studiens forskningsdesign, vår förförståelse, tillvägagångssätt, urval av intervjupersoner, analysmetod, trovärdighet samt etiska ställningstaganden i relation till studien.

4.1 Forskningsdesign

För studiens genomförande valde vi en kvalitativ forskningsdesign med halvstrukturerade intervjuer. Kvalitativ studie kan öka förståelsen för människors subjektiva upplevelser genom att låta dem själva komma till tals (jfr Patton, 2015). Metoden upplevdes relevant för vår studie då det var socialsekreterarnas upplevelser och situationer kring sitt arbete vi ville studera. Intervjuer är en kvalitativ metod som genom språket samlar in data om den intervjuades erfarenheter (Eriksson-Zetterqvist & Ahrne, 2015). En halvstrukturerad intervju utförs enligt en intervjuguide som fokuserar på vissa teman utifrån studiens frågeställningar. Intervjuguiden används vid intervjusituationen som hjälp men frågorna behöver inte ställas i någon speciell följd och kan komma att omformuleras under intervjuens gång (Kvale & Brinkmann, 2014). Detta ger möjlighet att anpassa frågorna efter intervjusituationen och därigenom få mer nyanserade svar (Eriksson-Zetterqvist & Ahrne, 2015).

Vi utgår från en abduktiv forskningsstrategi i vår studie där induktiva och deduktiva kunskapsvägar växelverkar (Larsson, 2005). Studien tillämpar induktion genom att intervjupersonerna själva får beskriva sina upplevelser och erfarenheter. Deduktion appliceras genom att studien utgår från den teoretiska referensram vi valt för analys av det insamlade materialet. Abduktion speglar just detta; man utgår förvisso från empiriska data men det innebär samtidigt att teoretiska moment betraktas.

4.2 Vår förförståelse

Som vi inledningsvis förklarat har vi båda praktiserat på försörjningsstöd och det kan därför finnas en risk att vår förförståelse påverkat oss i genomförandet av vår studie. De förutfattade meningar vi bär med oss är att detta arbete ofta är komplicerat med många

etiska överväganden. Genom att vara medveten om den egna förförståelsen och redogöra för denna hoppas vi möjliggöra det Kvale och Brinkmann (2014) kallar reflexiv objektivitet. Detta innebär insikt och reflekterande över sina egna förutfattade meningar så att forskaren vid behov kan redogöra för dessa under forskningsprocessen (ibid). Vi har under hela processen försökt reflektera över våra egna positioner och göra studien så transparent som möjligt, exempelvis i utformandet av intervjufrågor, intervjuernas genomförande samt när vi tolkat resultatet.

4.3 Urval

Då syftet med studien var att undersöka arbetet hos socialsekreterarna på försörjningsstödsenheter behövde intervjupersonerna arbeta som just detta. För att hitta informanter gjorde vi ett bekvämlighetsurval, det vill säga att man tar det man har eller kan ta (Trost, 2012). Vi skickade ett informationsbrev (se *Bilaga 1*) till cheferna för de enheter där vi praktiserat där vi eftersökte intervjupersoner till vår studie med förhoppning att få kontakt med fyra till sex socialsekreterare som ville delta. Det kändes lagom utifrån studiens tidsbegränsning och nivå. En fördel med kvalitativ intervju är att man inte måste bestämma sig vid studiens början hur många intervjuer som ska göras (Eriksson-Zetterqvist & Ahrne, 2015). Vi uppnådde vårt mål då sju socialsekreterare anmälde sitt intresse, vilket gjorde att vi tyvärr var tvungna att tacka nej till en intervju på grund av tidsbristen.

4.4 Tillvägagångssätt

Vi har gjort sex intervjuer med socialsekreterare på två olika försörjningsstödenheter. Tre av dessa kom från en medelstor kommun och de andra tre från en mindre kommun, båda i mellersta Sverige. Innan intervjuerna genomfördes utformades en intervjuguide (se *Bilaga 2*) med teman relevanta för studiens syfte och frågeställningar som vi sedan formulerade frågor under. Vi valde att begränsa antalet frågor för att få informanterna att berätta så mycket som möjligt på egen hand, med hjälp av följdfrågor såsom ”kan du berätta mer om det?” eller utifrån det som uppkom under intervjuens gång. Intervjuguiden utarbetades med öppna frågor för att lämna utrymme för informanterna att ge så rika beskrivningar som möjligt (jfr Larsson, 2005). Vi valde att fetmarkera de frågor vi ansåg var mest relevanta med förhoppning att de andra frågorna besvarades utan att vi behövde ställa dem (jfr Alvesson, 2011). Detta för att hålla oss så transparenta som möjligt i förhållande till den vi intervjuade.

Avsikten var att vi båda författare skulle medverka vid alla intervjuer, men på grund sjukdom kunde en av oss endast medverka vid hälften av dessa. När båda var närvarande höll den ena av oss i själva intervjun medan den andra intog en mer passiv roll. Intervjuerna genomfördes på informanternas arbetsplats den dag och tidpunkt som passade dem. Samtliga intervjuer inleddes med att upprepa studiens syfte samt forskningsetiska riktlinjer för vårt arbete som vi redan tillhandahållit informanterna i informationsbrevet. Intervjuerna spelades in, vilket samtliga informanter gav sitt samtycke till. Varje intervju tog mellan 15-45 minuter att genomföra. Efter intervjuernas slutförande delade vi upp intervjuerna varpå endast en av oss transkriberade en viss intervju. Dock läste vi igenom dem tillsammans för att synliggöra eventuella olika tolkningar av materialet. Därefter genomförde vi analysen av vårt insamlade material med hjälp av den teoretiska referensram som presenterats.

4.5 Analysmetod

Vi transkriberade och analyserade vår insamlade empiri med hjälp av tematisk analysmetod. Tematisk analys används för att identifiera mönster och teman i kvalitativa data på ett strukturerat sätt (Braun & Clarke, 2006). Utifrån de mönster som hittas kan man kategorisera i teman och därefter analysera materialet. Analysmetoden är användbar på det vis att den är flexibel och kan användas oavsett vald teoretisk referensram (ibid). De mönster som växte fram i vår tematiska analys utgör olika teman i underrubrikerna i vår resultatdel. Empirin korrelerades mot valda teorier för att söka förklaringar till informanternas utsagor. Under analysarbetet jämfördes också empirin med tidigare forskning för att söka likheter och motsägelser mellan dessa. De citat som inkluderats i resultatdelen har redigerats genom att vi har tagit bort onödiga och störande utfyllnadsord som exempelvis "ehm" och "eh". Detta för att tydliggöra innehållet i citaten.

4.6 Studiens trovärdighet

Vi har genomgående i vårt arbete varit mån om studiens transparens. För att ge läsaren möjlighet att kritiskt granska hela arbetsprocessen har vi försökt utforma ett noggrant förklarat metodavsnitt, vilket är avgörande för en kvalitativ studies trovärdighet (Svensson & Ahrne, 2015). För att minimera påverkan på informanterna från oss utformades intervjuguiden med övervägande öppna frågor samt att den som inte gjort

sin praktik på ett visst ställe höll i intervjun där. Detta lyckades vi upprätthålla trots att sjukdom hindrade den ena av oss från att medverka vid alla intervjuer. För att ytterligare stärka trovärdigheten utformades intervjuguidens frågor utifrån våra frågeställningar. I *Bilaga 2* presenteras vår intervjuguide för att i enighet med Trost (2012) ge läsaren utsikt att själv granska och bedöma dess utformning, därmed skapas en öppenhet i studien. En negativ aspekt med de öppna frågorna vi utformade är att dem möjliggör alltför varierande svar. Förutsättningarna för svaren kan också förändras över tid beroende på exempelvis lagstiftning och den yrkesverksammes erfarenhet. Kvale och Brinkmann (2014) menar att det är svårt att uppnå generaliserbarhet i kvalitativ forskning då underlaget är för litet på grund av för få intervjupersoner. Då vårt arbete endast innefattar sex personer är det problematiskt att hävda att detta gäller alla socialsekreterare på försörjningsstödsenheter generellt. Resultatet av vår studie presenteras socialsekreterarnas egna utsagor av sina upplevelser vilket ändock ger förutsättningar för igenkännande för andra som arbetar som socialsekreterare med liknande arbetsuppgifter.

4.7 Etiska ställningstaganden

Vetenskapsrådet anger fyra huvudsakliga forskningsprinciper som vi beaktat i vår studie; *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* samt *nyttjandekravet* (Vetenskapsrådet, 2002). Vi har sett till att våra informanter varit väl informerade om studiens syfte samt vad deras deltagande innebar först genom informationsbrevet som skickades ut för att söka intervjupersoner till studien och sedan genom att upprepa syfte och etiska ställningstaganden innan varje intervju genomfördes. Alla informanter upplystes om att deltagandet var helt frivilligt, att de när som helst kunde avbryta intervjun utan att ge någon anledning till detta eller välja att inte svara på en specifik fråga samt att de kunde ångra sin medverkan fram till dess att studien publicerats (jfr Vetenskapsrådet, 2017). Informanterna fick ge sitt muntliga samtycke till att intervjun spelades in. Inspelningarna har förvarats på ett sätt som säkerhetsställt att inte obehöriga getts tillträde. Vår insamlade empiri kommer inte att användas i något annat syfte än vårt examensarbete. Informanterna och kommunerna de arbetar för avidentifierades i uppsatsen, vilket vi också informerade våra informanter om innan intervjuens utförande. Vi angav i informationsbrevet att studien kommer att publiceras på internet samt att vi gärna är behjälpliga i var den finns att tillgå, vilket vi upprepade muntligt under intervjutillfället.

5. Resultat och analys

I detta kapitel kommer resultatet av våra intervjuer samt tillhörande analyser presenteras. Detta inleds med en presentation av våra intervjupersoner. Kapitlet fortsätter med tre huvudrubriker som syftar svara för studiens frågeställningar. Då frågeställning 1 är av en mer övergripande karaktär anser vi att också studiens empiri som helhet besvarar denna. Dessa tre huvudrubriker är indelade i underrubriker som utformats genom vår tematiska analys. I föreliggande kapitel redogörs för resultat och analys tillsammans för att läsaren ska ges en överskådlig bild av dessa delar. Våra intervjupersoner benämns i kapitlet som intervjupersoner, informanter och socialsekreterare. Alla tre benämningar hänsyftar följaktligen samma personer, de socialsekreterare vi intervjuade. Att använda olika benämningar är ett medvetet val från vår sida då vi anser att en benämning skulle ge ett alltför upprepat språk.

5.1 Presentation av våra intervjupersoner

De sex intervjupersonerna bestod av kvinnor i varierat åldersspann där den yngsta var någonstans i tjugooårsåldern och den äldsta i femtioårsåldern. Fem av dessa arbetade på försörjningsstöd med speciell inriktning för de personer som står allra längst ifrån arbetsmarknaden. En av informanterna arbetade på en mottagningsgrupp för försörjningsstöd vilket innebar att hon träffade alla möjliga personer oavsett problematik och sedan fördelade ärendet på en annan socialsekreterare efter ett antal träffar. Alla sex informanter hade en socionomexamen. Informanterna som deltog i studien hade olika lång arbetslivserfarenhet mellan 2-12 år inom socialtjänsten. Vi har benämnt våra intervjupersoner som IP1, IP2, IP3, IP4, IP5 och IP6 i denna resultatdel.

5.2 Hur beskriver socialsekreterarna på försörjningsstödsenheter sitt arbete med klienter med missbruksproblematik?

5.2.1 Tiden som arbetsredskap

Klienter med missbruksproblematik beskrevs av samtliga informanter som den svåraste gruppen att arbeta med på försörjningsstöd. Informanterna menade att klientgruppen krävde mycket tidsåtgång i arbetet och att tiden också var viktig för att komma framåt i processen, man behövde ha tålamod och arbeta mycket med motivation. *"(...) det är ju en väldigt svår grupp att arbeta med (...) det tar lång tid innan man kommer*

någonstans, så det är mycket arbete som krävs och mycket motivationsarbete liksom” (IP2). Socialsekreterarna gav uttryck för att de behövde motivera klienterna att hitta en egen motivation till att exempelvis ta sig ur sitt missbruk då den egna viljan upplevdes som det avgörande för om resultatet av de åtgärder som socialsekreterarna satte in blev lyckade. SDT skiljer mellan självvald motivation och kontrollerad motivation, där det förstnämnda innebär att man drivs av egen fri vilja. Om motivationen är kontrollerad gör man istället något på grund av krav eller kontroll utan att man själv vill, vilket försvårar processen att lyckas (Gangé & Deci, 2005). Enligt SDT kan man inte gå från att vara omotiverad till att hitta sin egen inre motivation utan att först genomgå olika steg av yttre motivation (ibid), vilket kan förklara den tidsåtgång som socialsekreterarna beskriver i arbetet. Att motivera en annan människa till förändring krävde enligt informanterna kommunikation och tålamod. Socialsekreterarna arbetar och rör sig i komplexa kommunikationssystem där kommunikation påverkar vidare kommunikation (Michailakis & Schirmer, 2017). Det de säger till klienten påverkar hur denne tänker vilket i sin tur påverkar det den svarar och så vidare. Detta gör att kommunikationssystemet hela tiden reformerar sitt tillstånd vilket gör det svårt för socialsekreteraren att förutsäga och kontrollera (ibid). Detta utgjorde att trots att informanterna ansåg att dessa klienter fordrade mycket arbete över lång tid krävde de ofta också snabbt och intensivt arbete från dag till dag. *”(...) oftast så får man väl se utifrån situationen och den kan ju ändras på en dag också så det blir väldigt intensivt i sådana här ärenden*” (IP6). Samtidigt gav de snabba omställningarna också informanterna hopp om att det går att nå fram till klienterna, att de en dag ska lyckas vara där på ”rätt dag”. *“(...) jag tror att vi behöver träffa dem ofta och jobba mycket motiverande och förhoppningsvis så är man där på rätt dag någon gång liksom*” (IP5).

Parallellt som samtliga beskrev klientgruppen som tidkrävande gav också samtliga uttryck för att målet med arbetet på försörjningsstöd ändå inbegriper att klienterna ska behöva erhålla bidrag så kort tid som möjligt. *”(...) målet att personen ska bli självförsörjande via egna inkomster så fort som möjligt (...) det spelar ingen roll vilken väg men personen ska inte bli långvarig på försörjningsstödsenheten*” (IP1). Detta kan tolkas som en paradox mot det förstnämnda att denna klientgrupp faktiskt kräver stor tidsåtgång för att komma framåt. Paradoxen kan härstamma i att socialsekreterarens roll formas av det uppdrag som denne givits från organisationen (Svensson et al, 2008) och att systemet därmed innehar viss makt över dem och deras arbetssituation

(Christoffersen, 2017). Detta påverkar socialsekreterarnas handlingsutrymme då de slits mellan individens behov av tid samt organisationens riktlinjer som säger att individen inte ska bli långvarig på enheten (jfr Svensson et al, 2008). Enligt Banks (2012) skildras den professionella rollen som socialarbetare av ”etikarbete” vilket innefattar en ständigt pågående process mellan personligt engagemang och professionellt ansvar. Socialsekreterarnas personliga engagemang urskiljs genom att de möter individen utifrån dennes förutsättningar och förstår att de behöver tid för förändring medan det professionella ansvaret kräver att de också tar hänsyn till det organisatoriska systemet med rutiner och riktlinjer (jfr Svensson et al, 2008). Att förhålla sig till och hitta en bra balans mellan de båda är en av grundstenarna inom professionsetik (Banks, 2012). Socialsekreterarna visade på förmåga att reflektera över de bedömningar som ska göras och fatta professionsetiskt kloka beslut och inte bara följa de riktlinjer som finns (jfr Banks, 2012) i och med förståelsen och tålamodet för att klientgruppen kräver arbete över tid samt att de hela tiden fortsätter arbeta för att vara där på ”rätt dag”.

5.2.2 Kontroll och stöd

Intervjupersonerna angav alla två huvudsakliga delar för arbetet på försörjningsstöd; den som berör att utreda och bedöma rätten till försörjningsstöd här och nu samt den del som ofta namngavs av informanterna som det ”sociala arbetet”. Det sociala arbetet beskrevs som den viktigaste biten och avsåg allt arbete socialsekreteraren utförde som skulle hjälpa klienten mot framtida egenförsörjning. Hur väl det sociala arbetet fortskred var det som oftast låg till grund till utredningen och således bedömningen av försörjningsstödet. *”(...) tanken är ju inte att de ska behöva ha försörjningsstöd utan vi ska jobba för en sysselsättning, att de ska komma ut i någonting. Det handlar inte bara om att betala ut pengar”* (IP3). Detta kan tolkas som att försörjningsstödsarbetet är uppdelat i en kontroll - kontra stödfunktion där utredningen syftar till att kontrollera att den enskilde håller sig till den upprättade handlingsplanen. Det ekonomiska biståndet i sig är inte det som har störst kraft då målet beskrivs som egen försörjning. De dubbla rollerna socialsekreterarna får axla avseende kontroll och stöd visar att professionen kräver ansvar och reflektion över sina handlingar (Christoffersen, 2017; Banks, 2012). Mötet mellan socialsekreterare och klient är handlingsorienterat och kräver att något ska göras samtidigt som handlingen ska styras utifrån de etiska överväganden som kommer utav själva mötet med individen (Christoffersen, 2017). Man har som tidigare nämnt i sitt arbete förpliktelser både gentemot sin klient och vad som blir bäst för denne men

också gentemot organisationen som fordrar att man följer uppsatta riktlinjer (Svensson et al, 2008). Kontroll- och stödfunktionen kan ordnas under begreppen professionellt ansvar samt personligt engagemang. Personligt engagemang skapar den närhet det sociala arbetet kräver medan det professionella ansvaret förutsätter att man håller ett avstånd för att säkra en rättvis bedömning utifrån gällande riktlinjer (jfr Banks, 2012). Michailakis och Schirmer (2017) menar att ett systemteoretiskt synsätt på socialt arbete inte har som uppgift att ”ge mat åt de fattiga” utan ska stödja människor i syfte att stärka deras attraktionskraft i system, vilket informanterna också gav uttryck för då de menade att deras arbete till största delen inte handlade om att betala ut pengar, utan om att hjälpa människor att hitta vägar mot självförsörjning.

I den mer kontrollerade funktionen som åsyftar utredning och sedan bedömning menade informanterna att det var av vikt att klienten överlämnade mycket information om sig själv. *”Då inhämtar jag information om, ja men om allt egentligen. Bostadssituation, familjesituation, hälsoaspekten, utbildning, yrkeserfarenhet, vilken problematik det finns och varför personen är här, vad den ansöker om. Och det är ju själva grunden till utredningen”* (IP1). Därigenom ges socialsekreterarna en större chans att se individen utifrån ett helhetstänkande. Genom detta kan man systematiskt förstå hur allting hänger ihop i ett kretslopp och identifiera mönster som kan vara till hjälp för att finna en lösning på en viss problematik (jfr Öquist, 2011). Enligt Bergmark, Bäckman och Minas (2013) kan en konflikt uppstå i utredningsarbetet huruvida utredningen bör innehålla uppgifter utöver de ekonomiska, såsom sociala svårigheter som ändå kan ha föranlett de ekonomiska problemen. Våra informanter uttryckte snarare det motsatta, att utredningen bör innehålla mer information om individen än de ekonomiska problemen då det sociala arbetet att hjälpa klienterna framåt mot självförsörjning annars omöjliggörs.

5.3 Hur skildrar socialsekreterarna dilemman som kan uppstå i det arbetet?

5.3.1 Svårgenomfört aktiveringskrav

Kravet på aktivitet från klienterna genomsyrades i våra intervjuer och samtliga informanter menade att man som enskild klient måste göra något, hur litet det än må vara, för att närma sig egenförsörjning för att ha rätt till försörjningsstöd. Men på grund av klienternas missbruksproblematik menade informanterna att det var svårt för klienterna att upprätthålla de planeringar man tagit fram gemensamt och att missbruket i

sig också var ett hinder för att komma framåt i processen då samhället som stort fodrar drogfrihet. Detta gjorde att socialsekreterarna upplevde det otydligt utifrån lagar och riktlinjer i vilka krav man faktiskt kan ställa på dessa klienter.

(...) vart den gränsen går, vad det utgörs av och vad som är okej att ställa för krav, för krav det har vi ju för alla andra människor (...) men med den här gruppen människor det blir otroligt luddigt i vilka krav vi får ställa (IP1).

Därigenom förmedlar informanterna att tolkningsfriheten som finns påverkar deras handlingsutrymme negativt och att det skapar en osäkerhet i deras professionella ansvar att göra en rättvis och jämlik bedömning (jfr Svensson et al; Banks, 2012). Våra intervjupersoner förmedlade att de ofta hamnade i professionsetiska dilemman i arbetet med missbrukare för att det som krävs från samhället ofta inte är genomförbart i arbetet med klienten. Informanterna reflekterade återkommande över spänningen mellan makt och hjälp där deras professionella yrkesroll som gav dem makten att ställa krav och därefter avslå biståndet stod i konflikt med deras roll som hjälpare (jfr Skau, 2001). Informanterna gav uttryck för en längtan om tydligare riktlinjer för att lättare kunna göra en bedömning utifrån universella principer och därmed behandla klienterna mer jämlikt (jfr Christoffersen, 2017) samtidigt som de menade att individen måste förstås utifrån ett helhetstänkande som förutsätter att man ser beroendet som finns hos den enskilde individen och dennes omvärld, vilket ger olika förutsättningar hos olika individer (jfr Öquist, 2011).

5.3.2 Stängda dörrar i samhället

Sammantaget redogjorde socialsekreterarna för att de upplevde det svårt och ofta frustrerande att försöka hjälpa denna klientgrupp till någon form av aktivering. Detta hängde ofta ihop med informanternas beskrivning av hur alla dörrar i samhället upplevdes stängda för klienten när de befann sig i ett aktivt missbruk.

(...) jag tänker att det här med nolltolerans då tappar vi en hel grupp människor som uttrycker att de vill göra någonting, de vill ha en sysselsättning, men de får inte det förrän de kommer ur sitt missbruk och de har inget syfte med att komma ur sitt missbruk så länge de inte gör någonting, det blir ett moment 22 (IP1).

Flera av informanterna uttryckte tydligt denna ”moment 22”-känsla och hur de trots samverkan med andra myndigheter ändå ofta upplevde det som om att de var de enda som drog i trådarna för att hjälpa klienten framåt. ”(...) *det blir moment 22, det klaffar ju inte någonstans*” (IP2). Utifrån detta kan tolkas att socialsekreterarna utifrån sin

position tänkte systemteoretiskt medan andra myndigheter inte såg sin del i helheten på samma sätt. Ett bra samarbete med andra instanser möjliggör större påverkan på klienten (Payne, 2005) men när andra instanser inte delar synsättet påverkas möjligheten till process. På grund av detta blir klienterna exkluderade i flertalet funktionssystem i samhället (jfr Michalakis & Schirmer, 2017) då ingen vill ta emot dem på grund av missbruket. Samhällets hierarkiska system där missbruk inte ses som något acceptabelt gör att de definieras som avvikande och stöts undan (jfr Öquist, 2011). De socialsekreterare vi intervjuade skildrade att många av de klienter de arbetar med inte bara har ett missbruk utan även psykiatrisk problematik i grunden som kan ställa till det. Dessa klienter får svårt att klara livet i samhället då de ständigt ställs utanför funktionssystem som arbetsmarknad och sjukvård på grund av sitt missbruk (jfr Michailakis & Schirmer, 2017).

(...) det blir problem det här att har man en samsjuklighet, att man har också ett psykiskt dåligt mående så blir man utskriven från psykiatri när man inte klarar av att komma på tider och besök eller drogtester och så vidare (...) då blir det ju också jättesvårt för oss som jobbar här att komma någonstans, ibland så är det ju inte ovanligt att det är vi, socialtjänsten, som är de enda som drar i det ärendet om man får uttrycka det så (IP4).

Vilken förförståelse vi har ligger till grund hur vi tolkar varandra i vår kommunikation och att stå på samma grund när vi pratar om klienter med andra organisationer skulle förenklas om vi ser på dem från samma håll. De förhållanden socialarbetare arbetar och rör sig i är komplexa kommunikationssystem (Michailakis & Schirmer, 2017). Inte bara mellan denne och klienten, utan socialarbetaren behöver även kommunicera och förhålla sig till flera andra insatser där höga krav ställs på socialsekreterarens kommunikationskompetens för att denne i slutändan ska kunna hjälpa sin klient på ett bra sätt. Det blir svårt att för socialsekreterarna att stärka klienternas attraktionskraft i olika funktionssystem (jfr ibid) som de behöver få vara en del av för att bli hjälpta och komma framåt när inte alla delar samma helhetstänkande.

5.3.3 Drogfrihet som förutsättning

Som förevisats i föregående avsnitt upplevde samtliga informanter att de flesta dörrar i samhället är stängda för personer med missbruksproblematik, vilket ger väldigt få valmöjligheter till hur socialsekreterarna ska arbeta vidare med klienten mot egen försörjning. Detta skapar dilemmat att drogfrihet blir den enda vägen framåt, där

socialsekreterarna slits i sin medvetenhet att lagen säger att de inte kan villkora behandling kontra att alla andra alternativ är förbrukade.

Det påverkar mig i mitt arbete för att jag måste ju nästan ställa det kravet på det vilket vi heller inte för göra så där uppstår det en jättekrock verkligen (...) man sätter ett krav på en person som kanske inte vill just då, kanske vill en annan gång, kanske aldrig vill, man vet inte” (IP6).

I SDT ämnar kontrollerad motivation när man gör ett val på grund av krav eller kontroll (Gagné & Deci, 2005). Att ålägga krav på någon som inte vill är ett sätt att utföra denna kontrollerade motivation. Utifrån den ojämlika maktbalansen är detta möjligt att utföra för socialsekreteraren men handlingen blir varken professionsetisk försvarbar eller har stor chans att utmynna i ett lyckat resultat då man inte tar hänsyn till klientens eget självbestämmande (jfr Christoffersen, 2017; Gagné & Deci, 2005; Skau, 2001). Utan en inre motivation ser inte klienten ett samband mellan de kravs som ställs och egna mål och drömmar, vilket gör att processen samklingar dåligt med deras eget intresse (Gagné & Deci, 2005). Även IP5 anser att yttre motivation inte är tillräckligt för att få till en lyckad behandling utan att personen behöver ha en inre motivation.

Det är så lätt att säga att ja men om man bara kunde styra folk till en behandling på annat sätt, men samtidigt vad skulle det bli för innehåll i en sådan behandling då om personen själv inte är motiverad till det eller om de gör det bara för att man ska få pengar eller för någon annans skull. De behöver ju också vara där liksom (IP5).

Att gå från yttre till inre motivation är en process som sker i flera steg och därför kräver viss tidsåtgång (jfr ibid). Att ställa ett krav på någon som är tydligt omotiverad är därför inget som påskyndar processen utan bara rubbar den redan ojämlika maktbalansen mellan socialsekreterare och klient ännu mer till socialsekreterarens fördel. Detta kan utmynna i att klienten erbjuder motstånd till de krav som ställs då det är enda sättet för dem att upprätthålla makt hos sig själva (jfr Skau, 2001).

Våra intervjupersoner förmedlade att de ofta hamnade i professionsetiska dilemman i arbetet med missbrukare utifrån att det som krävs från samhället ofta inte är genomförbart i arbetet med klienten. Samhället kräver drogfrihet för inkludering samtidigt som socialsekreterarna inte har laglig rätt att villkora missbruksbehandling. De landar då i svårigheter i vad som är bäst för klienten och hur man ska lägga upp arbetet.

5.3.4 Den problematiska bedömningen

Något samtliga informanter påtalade var svårigheten att bedöma om klienten närmade sig arbetsmarknaden tillräckligt mycket för att ha rätt till försörjningsstöd och hur man skulle tänka kring utbetalningarna om de inte gjorde det.

(...) det är väl det att har du inte missbruksproblematik då är det väldigt många krav kring hur många jobb du behöver söka och du ska ut i en sysselsättning och så vidare men har du missbruk då kan vi inte sätta det kravet liksom (IP5).

Informanterna upplevde också en svårighet i att bedöma vilka krav som är tillräckliga. Socialsekreterarna reflekterade i intervjuerna över vad som egentligen är professionellt ansvar och på vilken nivå man kan och bör lägga kraven. Är det bäst för klienten att bevilja pengar eller inte, vad det får för konsekvenser för missbrukaren vid bifall eller avslag. I likhet med RÅ 2009:103 fanns en rädsla att man istället för att hjälpa klienten med en skälig levnadsnivå ger förutsättningar för dem att fortsätta missbruka.

Ja någonting som jag tycker är svårt att veta är vart man drar gränsen, när ska man bevilja försörjningsstöd och när ska man ge avslag, när blir det mer så att man bara bidrar till missbruket och ger ekonomiska förutsättningar för dem att fortsätta med det, det kan vara ganska svårt att veta (IP3).

I socialsekreterarnas uppdrag återfinns dilemmat att de arbetar för en organisation och ska ta hänsyn till organisationens regler samtidigt som de ska se till vad de anser är bäst för klienten (Svensson et al, 2008). De val de gör i bedömningen behöver etiskt reflekteras och rättfärdigas juridiskt eller moraliskt, någon särbehandling ska enligt professionsetiken inte ske då man ska bedöma utifrån universella principer (jfr Christoffersen, 2017). Detta kan dock upplevas som svårt när man arbetar med en grupp människor där man ska ställa krav på aktivering men ingen aktivering förutom behandling finns att tillgå. Då informanterna upplevde att de saknade tydliga riktlinjer i vilka krav som kan ställas på missbrukare hade de svårt att rättfärdiga sina bedömningar och förlita sig på att man gör en korrekt och etiskt riktig bedömning utifrån sitt professionella ansvar.

5.3.5 Makten i rummet

Informanterna gav i intervjuerna uttryck för att de upplevde en ojämlig maktbalans mellan sig själva och klienten till sin egen fördel. De menade att detta kunde hämma klienten i hur ärliga de var om sig själva i mötet. *”Det är ju svårt just i den här maktaspekten (...) Och där möter vi ju hinder, att personen ska våga öppna upp sig och*

vara helt ärlig” (IP1). En del i att överkomma den ojämlika maktbalansen var enligt socialsekreterarna att bygga en bra relation. Michailakis och Schirmer (2017) menar att sociala relationer är själva kärnan i socialt arbete både i teori och praktik och att man genom att kommunicera tydligt och är medveten om vad man uttrycker påverkar det kommunikationssystem man befinner sig i (ibid).

Det gäller ju att försöka arbeta upp en relation så att man har någon slags tillit till varandra, eller att hon eller han har så pass tilltro till mig att när de väl kommer dit att okej nu går det inte längre, nu behöver jag söka hjälp, nu behöver jag ta emot hjälp, att de faktiskt kan vända sig till mig och ta den kontakten (IP4).

I citatet från IP4 ovan kan man även urskilja att en viss makt också är tillskriven klienten då det är upp till dem att påvisa att det finns en problematik och att själva söka hjälpen. Man kan tänka sig att de gånger klienten visar motstånd till detta kan det vara ett sätt att försöka upprätthålla något uns av makt hos sig själv (jfr Skau, 2001). Självbestämmande ansågs av informanterna vara en nyckel till att komma vidare och relationen behövs för att personen ska våga be om hjälp. Först när klienten själv är redo så upplever socialsekreterarna att de får en positiv process framåt.

(...) jag tror mycket på relationen i det här motiverande arbetet, att bygga en relation tillsammans och att ha respekt för varandra. För det är då man kan börja prata om de här svåra sakerna och faktiskt, ja rätt dag och rätt tid kunna hjälpa personen att ta sig vidare om den vill bli drogfri (IP1).

SDT grundar sig i ett det finns en skillnad i resultatet utifrån en kontrollerad motivation och en självvald motivation där det senare anses ha en mer positiv utgång då klienten har en inre motivation istället för en yttre kontrollerande påverkan (jfr Gagné & Deci, 2005). Utifrån det IP1 berättar kan man tolka det som att hon letar efter sätt att hitta klientens självvalda motivation och därmed bättre lyckas hjälpa sin klient. Hon visar också en medvetenhet över maktförhållandet i rummet vilket tyder på att hon reflekterar över sin professionella roll och funktion som den som äger den offentliga makten (jfr Skau, 2001).

Flera av våra informanter berättade om att missbrukare ibland inte är ärliga om sitt missbruk eller omfattningen av det. Vissa klienter förnekar helt att de har ett missbruk medan andra vill påvisa att ”nu går det bra”. ”*Vissa vill ju inte, de har väldigt svårt att erkänna att de har någon problematik även om det kan vara ganska tydligt att de har det*” (IP3). Systemteorin menar att samhällsstrukturen gör att vissa människor riskerar att stötas ur samhället och att det därför finns en rädsla att ses som en avvikare (Öqvist,

2011) vilket skulle kunna vara en aspekt av klienternas oärlighet. Det kan också botten i att klienten känner maktlöshet och att det är ett försök att skydda sig själv att hålla tillbaka med information. Det blir ett slags medel för klienten att utjämna maktbalansen genom att ge socialarbetaren motstånd (jfr Skau, 2001). Socialsekreterarna reflekterade genomgående i intervjuerna utifrån maktaspekten i att vara den som beviljar försörjningsstöd och vad det kan göra i samtalet med klienten. Detta överensstämmer med hur Skau (2001) anser att man behöver resonera kring sitt eget förhållande mellan makt och hjälp. Genom att definiera makten i rummet kan man hitta möjligheter till att förändra och kontrollera den för att undvika risken att feltolka klienternas reaktioner (jfr Skau, 2001).

5.4 Hur beskriver socialsekreterarna att dessa dilemman kan hanteras?

5.4.1 Motivation är vägledande

Att motivation är av stor vikt i arbetet med denna klientgrupp har redan genomsyrats i informanternas utsagor genom hela detta kapitel. IP1 uttrycker i sin intervju att *"Jag använder mycket mirakelfrågor; Om du vaknar upp en morgon och ditt liv ser ut precis som du vill hur ser det ut då?"* Hon beskrev att hon med detta arbetade för att inte lägga värderingar i klientens mun utan låter dem själva reflektera över vad de vill och vad de har för egen motivation. Ett systemteoretiskt verktyg att använda sig av för att motivera klienten är att ha en helhetstänkande och att man genom förmågan att se negativa mönster och sammanhang får en möjlighet att förändra dessa (jfr Öquist, 2011). Genom att använda sig av detta kan man tydliggöra hur de ska förändra sina vanor för att nå fram till sina mål. SDT finner just detta vara viktigt i *internalizationprocessen*, det åsyftar att för att hitta sin inre motivation så behöver man kunna känna igen sig i de mål och intressen som läggs fram och godta dem som sina egna (jfr Gagné & Deci, 2005).

5.4.2 Dörrarna behöver öppnas

Flera informanter nämnde att det skulle behövas någon form av aktivering där det inte är krav på att vara drogfri.

Sen skulle man ju kanske önska att det fanns mer och välja mellan, om man skulle kunna ha andra sysselsättningar, mer individuella för vissa personer, det skulle ju funka bättre kan jag tänka mig. (...) lite som för de som inte är redo att gå in i behandling (IP3).

Informanterna menade att som det är nu befinner sig en hel klientgrupp i ingenmansland, de sitter fast så länge de inte är villiga att genomgå missbruksbehandling eller bli nyktra på andra sätt. Enligt systemteorin är avvikande beteende socialt konstruerat då de högre nivåerna i samhället bestämmer vad som värderas som avvikande (Öquist, 2011; Angelöw, Jonsson & Stier, 2015). Genom detta blir missbrukarna exkluderade från funktionssystem som arbetsmarknad då det där krävs drogfrihet (jfr Michailakis & Schirmer, 2017). Att få tillgång till en plats där man kan aktiveras och motiveras utan att behöva vara drogfri blir därför en nyckel i arbetet med att inkludera dessa människor i vissa funktionssystem igen.

5.4.3 Samverkan möjliggör process

Ett genomgående tema hos informanterna under våra intervjuer var samverkan, dels att det redan finns en hel del samverkan och samarbete kring dessa klienter men även att det vore önskvärt med mer för att få ett samförstånd kring klienterna och kunna öppna dörrar för dessa. *"Alltså jag tror att det krävs en bättre samverkan mellan arbetsförmedling eller alltså beroendevården eller psykiatrin (...) att man jobbar liksom mer för klienten"* (IP2). Systemteorin betonar vikten av relationer, inte bara människor emellan utan även mellan organisationer. Genom att ha mer flitig kontakt med varandra får socialsekreteraren större chans att påverka kommunikationssystemen de verkar i och på så sätt få ett bättre samförstånd kring klienten (jfr Michailakis och Schirmer, 2017). Informanterna speglade en vilja att de olika delarna inom systemet bättre ska kopplas ihop för ett gemensamt helhetstänkande som både lättare och bättre kan hjälpa utsatta individer.

5.4.4 Tid är nyckeln till förändring

Samtliga informanter påtalade vikten av tid. Tid för motivation, tid för samverkan och tid för det sociala arbetet. Tiden behövs för att få till mer samförstånd mellan olika organisationer och sociala system där kommunikation är väsentligt för att komma framåt i arbetet (jfr Michailaikas & Schirmer, 2017). Tiden krävs även för att få ett samförstånd med klienten och utjämna maktbalansen (jfr Skau, 2001) samt för att hjälpa klienten att hitta sin egen motivation till förändring då självbestämmande är viktigt för ett lyckat resultat hos individen (jfr Gangé och Deci, 2005).

6. Diskussion

Detta kapitel presenterar en sammanfattning av uppsatsens viktigaste resultat följt av en resultatdiskussion och därefter metoddiskussion. Vi avslutar kapitlet med några slutgiltiga ord och förslag till fortsatt forskning. Syftet med vår uppsats var att undersöka hur socialsekreterare på försörjningsstöd arbetar lösningsfokuserat utifrån de dilemman som kan uppstå med klienter som även har missbruksproblematik. Vi anser att resultatet svarar tillfredsställande mot studiens syfte och frågeställningar.

6.1 Resultatsammanfattning

Resultatet visar att socialsekreterarnas arbete med klienter med missbruksproblematik kräver tid och tålamod från socialsekreterarna för en framåtgående process parallellt med att klienternas missbruksproblematik också gjorde att arbetet kunde ändras intensivt från en dag till en annan. Att utreda och bedöma rätten till försörjningsstöd ansågs svårt när klienterna även har missbruksproblematik. Arbetet är uppdelat i två delar, en som avser utredning och bedömning och den andra som avser det så kallade ”sociala arbetet”. Dessa två delar kan tolkas som en uppdelning i kontroll- och stödfunktioner. Vikten av aktivering från klienterna var starkt, klienten måste göra något av betydelse för att anses gå framåt mot självförsörjning för att ha rätt till försörjningsstöd. Klienterna hade på grund av sin missbruksproblematik svårt att upprätthålla sina planeringar och socialsekreterarna ansåg att det var otydligt i vilka krav man egentligen kunde ställa på klientgruppen. Alla vägar mot arbetsmarknaden upplevdes stängda för denna klientgrupp. Detta fick till följd att behandling för missbruket ofta sågs som den enda vägen framåt mot egen försörjning. Däri får socialsekreteraren handskas med dilemmat att behandling inte kan villkoras utan ska härledas av frivillighet vilket skapar ett behov av relationsskapande och motivationsarbete för att nå dit. Den ojämlika maktbalansen där socialsekreteraren representerar en organisation kan försvåra relationsskapandet. Att missbruket ofta var en konsekvens av annat psykiskt dåligt mående upplevde informanterna som ännu ett led i problematiken. Motivation och tid erfors vägledande för en framåtgående process. Bättre och mer samverkan med andra aktörer var något som efterfrågades tillsammans med ett ställe där denna klientgrupp kan känna sig välkomna trots sitt missbruk.

Teoretiskt kunde vi urskilja att socialarbetarna arbetade stödjande för att hjälpa klientgruppen bli mer lockande i funktionssystem som kan ge dem en plats i den rådande ordningen. Klienter med missbruksproblematik upplevdes exkluderade från vissa funktionssystem som arbetsmarknad och psykiatri. Våra intervjupersoner upplevde ibland dubbla roller med krav och ansvar dels mot klient men även mot organisation. Det samhället kräver är ofta inte genomförbart för den enskilde klienten vilket ställer höga krav på socialsekreterarens yrkesprofession. Den balansgång socialsekreterarna har att gå på fodrar etisk reflektion över de handlingar och val man gör. Aktiv kommunikation krävs med dessa klienter för att kunna motivera dem till förändring. Klientens självbestämmande ansågs viktigt då det gav ett mer lyckat resultat. I denna process reflekterade informanterna över maktperspektivet och de faktorer som åligger detta, exempelvis genom hur de aktivt arbetar för att skapa en relation till sina klienter för att överbygga den ojämna maktbalansen som uppkommer av socialsekreterarnas profession.

6.2 Resultatdiskussion

Arbetet med försörjningsstöd handlar om två delar; att utreda och bedöma rätten till försörjningsstöd samt att hjälpa klienten mot egenförsörjning (Bergmark et al, 2013). Detta var något alla vi intervjuade gav uttryck för på ett tydligt sätt. När vi analyserade empirin kunde vi dra vissa paralleller till kontroll gentemot stöd. Utredning och bedömning utför kontroll av klienten, att denne gör det den ska för att ha rätt till försörjningsstöd. Däri läggs ansvaret på klienten att utföra de krav man kommit överens om, hur obetydliga de än tycks vara. Det sociala arbetet står för en slags stödfunktion, man vill hjälpa klienten att komma framåt mot egen försörjning. Vi upplevde att informanterna ibland slets mellan dessa två huvudfunktioner och stundom hade svårt att veta vart deras största fokus borde ligga. Socialsekreterarna uttryckte att de behövde mycket information från sina klienter för att kunna hjälpa dem vilket samstämmer med Skogens (2007) studie där de socialsekreterarna också ansåg att det ålåg dem att ta upp saker som kunde ligga bakom problematiken.

Att kravet av aktivering numer är starkt såsom tidigare forskning påvisat (jfr Ulmestig, 2007; Johansson, 2006; Hedblom, 2004) kände vi igen i informanternas berättelser. Att göra något var kravet för att fortsätta lyfta bidrag. Det är svårt att säga vad det fått för betydelse för klienterna i det långa loppet aktiveringspolitiken röjt förändring för

bidragstagarna idag. Många skulle säkert hävda att det blivit sämre, att det som tidigare mer sågs som en rättighet och ett skydd för de svagaste i samhället numer är kantat av krav och villkor. Men en annan synpunkt skulle kunna vara att man ger människor möjlighet att ta ansvar för sitt liv på ett helt annat sätt, för vem ska ta ansvar för ditt liv om inte du själv? Eller ger man dessa människor inget annat val med de villkor man sätter upp? För klientgruppen i vår studie kan det sistnämnda vara fallet. På grund av alla stängda dörrar exempelvis mot arbetsmarknad och psykiatri står socialsekreteraren och klienten till slut kvar med behandling mot missbruket som det enda alternativet. Att tvinga till behandling såg informanterna inte som försvarbart varken juridiskt eller professionsetiskt men eftersom de hamnar i en trängd situation blir motivationsarbete för att hitta klientens egen vilja till behandling vägledande för socialsekreterarnas arbete. Att hitta den egna inre motivationen hos klienten är hjälpsamt för ett mer lyckat resultat (jfr Brunelle et al, 2015; Skogens & Von Greiff, 2015). Vikten av att bygga en bra relation för att åstadkomma detta lyftes i intervjuerna och samtliga informanter samstämde i att denna klientgrupp därför behöver mycket tid från dem vilket stämmer bra överens med att klienten behöver ha förtroende för socialsekreteraren för att de ska kunna få till en förändring (jfr Skogens, 2007). Flera av våra informanter framhöll att det finns en ojämn maktbalans vilket överensstämmer med Panican och Ulmestig (2016). Man behöver tid för att bygga en relation och klienten behöver känna tilltro till att socialsekreteraren har goda intentioner. Grundstenarna i professionellt arbete åsyftar stort ansvar och mycket tillit (Liljegren & Parding, 2010). Vi upplevde att merparten av informanterna inte reflekterade över varför man ställer krav utan att det var ganska självklart att man ska ställa krav utifrån rådande lagstiftning.

Vissa av informanterna vi mötte uttryckte en längtan efter tydligare riktlinjer i hur man ska bedöma försörjningsstödet för klienter med missbruksproblematik. Detta överensstämmer med Kjärstad (2005) och Stranz (2007) som menar att det stora tolkningsutrymmet ger variation i hur man bedömer. Vi tolkade det som att önskan efter tydlighet grundar sig i både viljan att göra rätt men också att kunna bevisa denna rättmätighet om beslutet granskas. En möjlig aspekt till detta kan vara den ständiga kritik i media som socialtjänsten utsätts för och man är rädd att ens "fel" ska exponeras av missnöjda klienter. Vi uppfattade att det fanns en del frustration i arbetet med denna klientgrupp, inte gentemot klienten men gentemot samhället och den samverkan eller brist på samverkan som finns. Vi fick dock känslan att vissa informanter verkade rätta

att svara ”fel” på vissa av våra frågor och därför ändå var försiktig i sin kritik av andra organisationer.

Vi anser att vår teoretiska referensram svarade bra mot studiens syfte. Professionsetiken ger en nyanserad bild av hur socialarbetarna upplever sitt arbete och ger rum för reflektion medan systemteorin ger en större bild av samhället med systemen som finns och hur vissa av dem är stängda om man har en viss sorts problematik. Teorierna tillsammans möjliggör att beskriva hur det kan vara att vara yrkesprofessionell i ett organisatoriskt system och hur ens arbetsmiljö påverkas av det. För att ytterligare kunna analysera utifrån motivationsbegreppet användes självbestämmandeteorin (SDT). Vi anser att dessa teoretiska utgångspunkter möjliggör en bredd i vår studie och att sättet teorierna kompletterar varandra på gör vår studie innehållsrik och intressant.

Genom att undersöka hur man lösningsfokuserat arbetar med de dilemman som kan uppstå anser vi att studien framgångsrikt belyser hur socialsekreterare på försörjningsstöd gör så mycket mer än att bara ”stämpla ut pengar” – de bedriver ett kvalificerat socialt arbete som hjälper deras klienter på betydande sätt.

6.3 Metoddiskussion

För att hålla studien så transparent som möjligt valde vi i vår intervjuguide att ha få och öppna frågor för att i minsta mån färga våra intervjupersoners svar. Detta förde med sig både för- och nackdelar. Informanternas svar blev naturliga samtidigt som de kanske haft mycket lärorikt att berätta om andra saker som de själva inte kom att tänka på vid intervjutillfället om vi ställt mer ledande frågor. När vi ställde följdfrågor försökte vi att ställa dessa på ett sätt som hänvisade till informanternas självas tidigare svar. Där blev vår begränsade erfarenhet av att leda intervjuer påtaglig i hur man formulerar följdfrågor på ett bra sätt för att vidmakthålla både transparens och informativ kunskap. Kvalitativ metod och halvstrukturerad intervju uppfattades ändå relevanta till vårt syfte och frågeställningar då de gav nyanserade svar från de som arbetar inom området vi ville undersöka. I efterhand har vi diskuterat om fokusgruppintervju hade kunnat vara en alternativ metod då informanternas därigenom kunnat hjälpa varandra framåt i intervjun utan att vi behövt ställa följdfrågor. Risken med fokusgruppintervju som vi ser det är att intervjupersonerna skulle bli alltför färgade av varandra i sina svar. På grund av sjukdom blev en av oss ensam vid häften av intervjuerna vilket vi upplevde var en

nackdel. När vi var två kunde den som hade en passiv roll under intervjun reflektera över det som sades och därefter komma med passande följdfrågor. Vår begränsade erfarenhet kom även till uttryck i intervjuernas längd då vår första intervju blev väsentligt längre än resterande. Vår osäkerhet i hur mycket material vi skulle få fram gjorde att vi ställde fler följdfrågor till den personen. I de resterande intervjuerna hade vi en större tilltro till de öppna frågorna som tillräckliga för det som var relevant för vår studie. Kanske har också vår förförståelse medverkat till hur vi ställde följdfrågorna, hade vi inte själva praktiserat inom försörjningsstödsenheter kanske vi ställt en annan typ av följdfrågor som gett en annan typ av svar.

Tematisk analysmetod upplevdes fördelaktigt för att se mönster i empirin under analysen. Genom att tematisera blev materialet lättöverskådligt och gjorde att vi fick en struktur att förhålla oss till i vårt skrivande. Vi upplever att vi lyckats belysa den variation som uppenbarats i våra informanternas svar och inte utelämnat något av vikt även om alla svar från informanterna självfallet inte finns redovisade i studien. Det empiriska materialet redovisas gemensamt med analys för att skapa en överskådlig bild. Möjligtvis hade empirin fått bättre fokus om vi redogjort för de olika delarna var för sig men vi hoppas att vi ändå i tillfredsställande mån tydliggjort för läsaren vad som är resultat och vad som är analys.

6.4 Avslutande ord om vidare forskning

Frågorna runt den ökade aktiveringen för att ha rätt till försörjningsstöd som den tidigare forskningen påvisar och som påtagligt verkar finnas av det vi kan utröna av vår studie är många fler än svaren. Vi tror att mer forskning runt detta ämne skulle vara till stor nytta för hur försörjningsstöd borde struktureras i framtiden. Det vi kan utläsa idag av både den tidigare kunskapen och vår studie är främst att detta är realitet men väldigt lite om vad det får för konsekvenser av de som faktiskt blir drabbade av det; klienterna. För att få tillfredsställande svar på detta tror vi att man behöver bedriva forskning riktad mot klienterna på försörjningsstöd, hur de ser på detta och vad var det som i slutändan hjälpte dem mot egen försörjning. Blev det ökade kravet på aktivering något som hjälpte dem framåt eller stressade dem mot sämre mående?

Att få mer tid med denna klientgrupp framhölls av alla informanter på olika sätt som det vägledande för att nå försörjningsstöds slutgiltiga mål – egenförsörjning, exempelvis

som ett första led motivation mot behandling för missbruket. Det ställer frågan om tiden läggs mer på det sociala arbetet och mindre till själva handläggningen av försörjningsstöd, blir fler personer motiverade till behandling då? Vi anser att fortsatt forskning på detta område krävs för att fastställa om så faktiskt är fallet. Då samhället idag verkar vara på väg på mot mer förenklad handläggning samt robothandläggning av vissa ärenden ska det bli intressant att följa utvecklingen i om och hur det gör skillnad för socialsekreterarnas sociala arbete.

Referenser

- Akademikerförbundet SSR. (2015). *Etik i socialt arbete*. Stockholm: Liber
- Alvesson, M. (2011). *Intervjuer – genomförande, tolkning och reflexivitet*. Malmö: Liber AB.
- Angelöw, B., Jonsson, T. & Stier, J. (2015). *Introduktion till socialpsykologi*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Banks, S. (2012). Negotiating personal engagement and professional accountability; professional wisdom and ethics work, *European Journal of Social Work*, 16(5): 587-604.
- Bergmark, Å., Bäckman, O. & Minas, R. (2013). *Vägar ur socialbidrag? Om socialtjänstens insatser och det ekonomiska biståndets varaktighet*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.
- Bergmark, Å. & Lundström, T. (2006) Metoder i socialt arbete - vad är det? I A. Meeuwisse, S. Sunesson. & H. Swärd (Red.), *Socialt arbete - En grundbok* (s. 166-182) Stockholm: Natur och kultur
- Bergmark Å., Lundström T., Minas R. & Wiklund S. (2008). *Socialtjänsten i blickfånget, organisation, resurser och insatser – exempel från arbete med barn och ungdom, försörjningsstöd missbruk*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Brante, T., Johnsson, E., Olofsson, G. & Svensson L G. (2015). *Professionerna i kunskapssamhället: en jämförande studie av svenska professioner*. Stockholm: Liber.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. doi: 10.1191/1478088706qp063oa
- Brunelle, N., Bertrand, K., Brochu, S., Landry, M., Flores-Arandra, J. & Patenaude, C. (2015). Recovery from substance use: Drug-dependent people's experiences with

sources that motivate them to change. *Drugs: Education, Prevention & Policy*, 22(3), 0968-7637. doi: 10.3109/09687637.2015.1021665

Christoffersen, S A. (2007). Inledning. I S A. Christoffersen (Red.), *Professionsetik* (s. 23-28). Malmö: Gleerups Utbildning AB.

Christoffersen, S A. (2007). Professionsetik som omdömesförmåga. I S A. Christoffersen (Red.), *Professionsetik* (s. 87-114). Malmö: Gleerups Utbildning AB.

Eriksson-Zetterquist, U. & Ahrne, G. (2015). Intervjuer. I G. Ahrne & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s. 36-57). Malmö: Liber AB.

Erman, M. (2005). *Socialtjänstlagen. En vägledning*. Stockholm: Kommentus förlag.

Gagné, M. & Deci, E L. (2005). Self-determination theory and work motivation. *Journal of organizational behavior*, 26, s331-362s. doi:10.1002/job.332

Goldberg, T. (2010). Narkotika. I T. Goldberg (Red.), *Samhällsproblem* (s. 317-369). Lund: Studentlitteratur AB.

Hedblom, A. (2004). *Aktiveringspolitikens Janusansikte - en studie av differentiering, inklusion och marginalisering*. School of Social Work, Lund University.

Hollander, A. (2006). Juridik och socialt arbete. I Meeuwisse, A., Sunesson, Sune & Swärd, H. (Red.), *Socialt arbete – en grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur.

Johansson, H. (2006). *Svensk aktiveringspolitik i nordiskt perspektiv*. Från: <http://www.regeringen.se/49bb33/contentassets/47f03079077c4d1e8003b23afb503bf6/rappport-svensk-aktiveringspolitik-i-nordiskt-perspektiv>

Kjørstad, M. (2005). Between professional ethics and bureaucratic rationality: the challenging ethical position of social workers who are faced with implementing a workfare policy. *European Journal of Social Work* 8 (4), s. 381- 398.

- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (3. [rev.] uppl.). Lund: Studentlitteratur AB.
- Lander, I. (2003). *Den flygande maran. En studie om åtta narkotikabrukande kvinnor i Stockholm*. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet, Avhandlingsserie nr 11.
- Larsson, S. (2005). Kvalitativ metod. I S. Larsson, J. Lilja & K. Mannheimer (Red.), *Forskningsmetoder i socialt arbete* (s. 91-128). Lund: Studentlitteratur.
- Liljegren, A. & Parding, K. (2010). Ändrad styrning av välfärdsprofessioner - exemplet evidensbaserad i socialt arbete. *Socialvetenskaplig tidskrift*, (nr. 3-4), s. 270-288.
- Lindblom, P H. & Nordback, K. (Red.). (2016). *Svensk lag 2016* (19:e uppl.). Uppsala: Iustus Förlag AB.
- Michailakis, D. & Schirmer, W. (2017). *Systemiska perspektiv på socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Morén, S. (2015). *Undran inför socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur AB.
- NE Nationalencyklopedin AB. (2018).
- Panican, A. & Ulmestig, R. (2016). *Social rights in the shadow of poor relief – Social assistance in the universal Swedish welfare state*, *Citizenship studies*, 20:3-4, s.475-489, doi:10.1080/13621025.2016.1139053.
- Patton, M Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods* (4th ed.). London: Sage publications.
- Payne, M. (2005). *Modern teoribildning i socialt arbete* (2. uppl.). Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Sandström, S. (2008). *Makten du har – att hantera makt i socialt arbete*. Stockholm:

Gothia förlag.

Skau, G M. (2001). *Mellan makt och hjälp – förhållandet mellan klient och hjälpare i ett samhällsvetenskapligt perspektiv*. Stockholm: Liber AB.

Skogens, L. (2007). *Hur bedöms manliga socialbidragstagare med alkoholproblem? Regler, kunskap och kontext i socialt arbete* (Rapport i socialt arbete, nr 124). Stockholm: Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete.

Skogens, L & Von Greiff, N. (2015). Behandlingens mekanismer - Klienters och behandlingspersonals beskrivningar av förändringsprocesser i samband med behandling för missbruksproblem. *Socionomen*, volym(3), s 44-56.

Socialstyrelsen. (2018). Från: <https://www.socialstyrelsen.se/ekonomisktband>

Socialstyrelsen. (2018). Från:
<http://www.socialstyrelsen.se/hittarattmyndighet/ekonomisktband>

Socialstyrelsen. (2018). Från:
<http://www.socialstyrelsen.se/hittarattmyndighet/ekonomisktband/forsorjningsstod>

Socialstyrelsen. (2018). Från:
<http://www.socialstyrelsen.se/fragorochsvar/ekonomisktbandpasvenska>

Stranz, H. (2007). *Utrymme för variation – om prövning av socialbidrag*. Rapport i socialt arbete nr 119. Stockholm: Institutionen för socialt arbete.

Svenningsson, L. (2006) Förord. I H. Johansson, *Svensk aktiveringspolitik i nordiskt perspektiv*. Från:
<http://www.regeringen.se/49bb33/contentassets/47f03079077c4d1e8003b23afb503bf6/rappport-svensk-aktiveringspolitik-i-nordiskt-perspektiv>

Svensson, P. & Ahrne, G. (2015). Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. I G. Ahrne & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s. 17-31). Stockholm: Liber AB.

Svensson, K., Johnsson, E. & Laanemets, L. (2008). *Handlingsutrymme - Utmaningar i socialt arbete*. Stockholm: Natur & Kultur.

Trost, J. (2012). *Enkätboken*. Lund: Studentlitteratur AB.

Ulmestig, R. (2007). *På gränsen till fattigvård? En studie om arbetsmarknadspolitik och socialbidrag*. Lund: Lunds universitet – Socialhögskolan.

Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom socialvetenskaplig-humanistisk forskning*. Från: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet. Från: <https://publikationer.vr.se/produkt/god-forsknings-sed/>

BILAGA 1. Informationsbrev

Arbetar du som socialsekreterare på Försörjningsstödenheten och vill delta i en studie om det arbete du utför runt klienter med missbruksproblematik?

Vi som gör studien heter Lina och Malin och läser socionomprogrammet på Högskolan i Gävle. Vi arbetar just nu med vårt examensarbete och önskar utföra intervjuer med socialsekreterare på Försörjningsstödsenheten.

Syftet med studien är att utforska hur arbetet med klienter som även har missbruksproblematik ser ut på försörjningsstödenheten samt vilka dilemman som kan uppstå och hur man löser dessa. Päivi Turunen, universitetslektor vid Högskolan i Gävle kommer att handleda oss under studiearbetets gång.

Intervjuerna beräknas äga rum vecka 15-17. Intervjuerna kommer ske på din arbetsplats dit vi kommer den dag och tid som passar Dig. Båda vi författare till studien kommer att genomföra intervjuerna tillsammans så långt det går, där en av oss sköter intervjun och den andra har en mer passiv roll. Vi tänker att intervjun beräknas ta 30-60 minuter. Deltagandet i studien kommer att behandlas anonymt, vilket innebär att varken vilken kommun du arbetar för eller ditt namn kommer att framgå i vårt examensarbete. Du kan under intervjuns gång när som helst avbryta ditt deltagande utan att ge någon anledning till detta. Om det går bra för dig kommer intervjun att spela in för att säkerhetsställa att vi inte missar viktig information. Vi kommer att förvara inspelningen på ett säkert sätt så att obehöriga inte har tillträde till den. När vårt examensarbete är färdigställt kommer det att publiceras på internet. Om du vill läsa examensarbetet kan vi vara behjälpliga i var den finns att tillgå.

Vi hoppas att du tycker att studien verkar intressant och att du kan tänka dig att bidra med dina erfarenheter. Vi är väldigt tacksamma för ditt deltagande.

Kontakta oss via mail eller telefon om du vill delta eller har frågor kring studien.

Med vänliga hälsningar

Lina och Malin

Malin Wallin
(kontaktuppgifter)

Lina Andersson
(kontaktuppgifter)

BILAGA 2. Intervjuguide

Bakgrundsfrågor

Vad fick dig att söka till det här arbetet och hur länge har du jobbat här?

Vilken sorts utbildning har du och vad har du arbetat med innan?

Vad är dina huvudsakliga arbetsuppgifter idag?

Försörjningsstöd arbetsprocess

Kan du kortfattat beskriva syftet med socialtjänstens försörjningsstöd och arbetet med det?

Hur går det till för att bevilja en klient försörjningsstöd? Vilka krav måste uppnås?

Missbruksproblematik

Hur arbetar du med klienter som även har missbruksproblematik?

Anser du att drogfrihet är en förutsättning för att kunna gå mot egen försörjning?

Vilka samarbetar du med i detta och hur fungerar det samarbetet?

Vilka förutsättningar finns för att aktivera missbrukare mot arbetsmarknaden?

Dilemman som uppstår

Vilka dilemman kan uppstå i arbetet med klienter som har missbruksproblematik?

Hur löser ni dessa dilemman?

Vad tror du är orsaken till att dessa dilemman uppstår?

Hur tror du att man skulle kunna förebygga att dessa dilemman uppstår?

Hur skulle du som socialsekreterare vilja arbeta med klienter med missbruksproblematik och försörjningsstöd om du själv fick bestämma sättet att arbeta?

Finns det något ytterligare du vill tillägga?